JUNAGAD GIRNAR GUIDE.

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

રચનાર,

હરજીવનદાસ ન્યાલચંદ ભટ્ટ.

જુનાગઢ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

નેસુખલાલ [illegible].

[illegible]

પ્રત ૧૫૦૦. દ્વિતીય આવૃત્તિ.

સંવત ૧૯૭૦. સને ૧૯૧[illegible]

અમદાવાદ.

ધી "ગુજરાત" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાભાઇ મંગળદાસે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૦—૪—૦.

JUNAGAD GIRNAR GUIDE.

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

રચનાર,

હરજીવનદાસ ન્યાલચંદ ભટ્ટ.

જુનાગઢ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

જેસુખલાલ પ્રભુલાલ દેસાઈ.

જુનાગઢ.

પ્રત ૧૫૦૦. દ્વિતિયાવૃત્તિ.

સંવત ૧૯૭૦. સને ૧૯૧૪.

અમદાવાદ.

ધી "ગુજરાત" પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં શા સોમાલાલ મંગળદાસે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૦—૪—૦.

પ્રસ્તાવના.

જુનાગઢ એ એક ઇતીહાસિક પુરાણુ શહેર છે અને તે ઉપર આવેલો ગીરનાર પહાડ એ એક હીન્દુ કોમનુ પવીત્ર સ્થળ અને યાત્રાનુ મોટુ ધામ છે. તેમા દરસાલ લાખો જાત્રાળુ મુસાફર લોકો આવે છે. જે લોકો દુર દેશાંતરી અને આ દેશના અજાણ હોઇને જુદા જુદા જાત્રાના સ્થળોની માહીતી તથા જુની જોવા લાયક જગ્યાઓ, રસ્તાઓ, ડોલી, ચોકી વીગેરેના દરો વીગેરેની ઘણી વીટંબણાથી દુર રાખવા અને દરેક સ્થળોની માહીતી પુરી પાડવાના હેતુથી આ જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીયો પુસ્તક લખવામા આવ્યુ છે. જે ખરીદનારને એક ભોમીયાની ગરજ સારવા ઉપરાત તેના સાથીની સેવા બજાવશે જેનો લાભ જનસમુહદાય લેવાથી પરીશ્રમ સફળ થયો ગણીશુ.

અમોને લખવાને ઘણોજ આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે કે આ પુસ્તકની પ્રથમાવૃત્તી ધાર્યા કરતા ટુંક મુદ્દતમાજ (માત્ર ચાર માસની અંદર) ખલાસ થયેલી હોવાથી અને લોકોની તરફથી સંખ્યાબધ માગણી આ પુસ્તકને માટે થવાથી ઘણાજ સુધારા વધારા સાથે આ બીજી આવૃત્તિ અમારા તરફથી બહાર પાડવામા આવી છે. અમારી પ્રથમાવૃત્તિમા રહેલ દોષ અને ખામીયો માટે અમોને અમારા મીત્રો

અને વિદ્વાન વર્ગો તરફથી જે જે સુચનાઓ મળેલી છે તે આ આવૃ ત્તિમા સુધારવામા આવી છે

અમારી પ્રથમાવૃત્તિના લઘુ પુસ્તકને અમારા નામદાર રાજ્ય-માતા આયસા બીબીસાહેબે પૂર્ણ આશ્રય આપેલો છે તે ખાતે તેમને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે, આવા ઉદાર અને રાજ્યના ભૂષણરૂપ તે રાજ્યમાતા સાહેબનો અમો ખરા અંતઃકરણથી ઉપકાર માનીયે છીયે.

આ પુસ્તકની અન્ય ભાષામા માગણીયો થવાથી આનુ હીન્દુ-સ્થાની, મરાઠી, દક્ષણી અને ઈંગ્રેજી ભાષામા ભાષાન્તર કરાવી છપા-વવા કોશીષ કરેલી છે તેની આવૃત્તિઓ થોડા વખતમા અમારા તરફથી બહાર પાડવામા આવશે

પોષ શુકલપક્ષ ૧૦ બુધવાર.	}	એચ. એન ભટ્ટ જુનાગઢ.

જુનાગઢ ગીરનારનો ભોમીઓ.

પ્રકરણ ૧ લું.

ભરતખંડના પશ્ચીમાદી ભાગમા કાઠીયાવાડ દ્વીપકલ્પ આવેલો છે તે મધ્યેના સૌરાષ્ટ્ર ફળદ્રુપ પ્રદેશને વીશે કવીઓએ પાચ રત્નો કલ્પેલા છે. તે નીચે પ્રમાણે—

सौराष्ट्रे पंच रत्नानी नदी नारी तुरंगमा ।
चतुर्थे सोमनाथंच पंचम हरी दर्शन ॥

(૧) નદી, (૨) નારી, (૩) ઘોડા, (૪) પ્રભાસપાટણ અને (૫) દ્વારકા.

એઓ વખાણવાલાયક હોવાથી આ દેશ વિશ્વવિખ્યાત છે તેમજ હિંદુઓના પ્રાચીન તીર્થો અને ગીરનાર પહાડથી પણ આ દેશ પ્રસીદ્ધીને પામેલો છે.

આ દેશનુ પાટનગર જુનાગઢ તે તેના નામ પ્રમાણે અતી પુરાણ ઐતિહાસીક શહેર છે જેની વસ્તી ૩૫૦૦૦ ને આશરે માણુ-સની છે. તેને ફરતો કોટ છે કુલ શહેરની લબાઇ પુર્વ—પશ્ચીમ ૭૦°૧૩ તથા ઉત્તર રેખાંશ ૨૧°૧ ઉપર આવેલુ છે.

શહેરની પુર્વાદિ બાજુએ "ગીરનાર પહાડ" અને ધારાગર નામની બાગ આવેલાં છે

શહેરની દક્ષણાદી બાજુએ "શહેર પ૩" અને દાતાર તરફ જવાનો રસ્તો છે.

પશ્ચીમાદી બાજુ તરફ રેલ્વે સ્ટેશન અને રેલ્વે લાઇન આવેલા છે.

ઉત્તરાદી બાજુ તરફ ઇંદ્રેશ્વર મહાદેવ તરફ જવાનો રસ્તો અને શકરબાગ નામની સુપ્રસિદ્ધ બાગ આવેલી છે.

આ શહેર જુનુ પુરાણીક હોઇને તેના નામો જુદાં જુદા છે તે નીચે પ્રમાણે.

(૧) કરણકુબજ (૨) મણીપુર (૩) ચદ્રકેતુપુર (૪) રૈવતપુર (૫) પૌરાનપુર (૬) દુર્ગ (૭) જીર્ણદુર્ગ (૮) જીર્ણગઢ (૯) ગીરીનગર (૧૦) નગર (૧૧) પુર્વનગર (૧૨) જીર્ણપ્રાકાર (૧૩) યવનગઢ (૧૪) મુસ્તફાબાદ (૧૫) જુનાગઢ.

રાજકર્તા.

આ રાજ્યના રાજા પ્રસીદ્ધ બાબી કુળના મુસલમાનો છે અને તે નવાબના નામથી ઓળખાય છે હાલના નવાબ સાહેબ નામદાર મોહોબતખાનજીની બાળવયને લઇ માનવંતા બ્રીટીશ સરકારથી રાજતંત્ર ચાલે છે.

જુનાગઢ જંકશન છે. ત્યા આગળ વેરાવલ બંદર, વીસાવદર, કુતીયાણા અને મુબઇ વગેરેથી આવતી ટ્રેનો ભેલી થાય છે.

આ રેલ્વે સ્ટેટની–સરહદની–સ્ટેટની સ્વતંત્ર છે તેનો વહીવટ સ્ટેટ તરફથી કરવામા આવે છે.

રેલ્વેના ટ્રાફીક સાહેબની ઓફીસ સ્ટેશન ઉપરજ છે. સ્ટેશન ગામની લગોલગ આવેલુ છે. વર્કશોપનુ મકાન પણ ત્યાં આવેલુ છે

અને ત્યા વર્કશોપનુ શીક્ષણુ પણુ અભીલાષી લોકોને અપાય છે.

સ્ટેશન ઉપર પબ્લીક ગાડનનો નાનો ચમન શહેરને શોભા આપતો પ્રથમ દર્શનીક નજરે આવે છે. સ્ટેશન ઉપર ગાડી ટાંગા (ઘોડાગાડી) વીગેરે ભાડાતનાં પુરતા સાધનો મલી શકે છે. મુસાફરો તેમજ યાત્રાળુ લોકોને ઉતરવા માટે પ્લાટોમાં વીશીઓ વીગેરેનાં સાધનો છે પરતુ ધણીજ સગવડતાવલી હીંદુ કોમના ઉચ્ચ વર્ગને ઉતરવા માટે ગામની અંદર કનાવાવ નામની ઓળખાતી જગ્યા નજદીક મુબઇના સુપ્રસિદ્ધ ભાટીયા ગૃહસ્થ શેઠ જીવરાજ દયાળની ધર્મશાળા સધળી રીતે સોઇવાળી છે.

મુકરબો.

ગામમા દાખલ થતા મરહુમ નવાબ સાહેબ મહોબતખાનજીનો મુકરબો જોવા લાયક છે તે મકાન હીંદી ઉંચી કારીગીરીથી ભરપુર હોઇને તેમજ મુસલમાની બાધણીથી બધાએલું હોઇ જુના બાદશાહઓના મકાનોનુ સ્મરણુ કરાવે છે. તે નજદીક જુમામસજીદ અને મહોબત મદ્રેશાના મકાનો આવેલા છે.

અદાલતો.

મુકરબાની સામી બાજુએ હાલના જમાનાને અનુસરતી હાલ બંધાએલી ન્યાયની કોર્ટો અને વરીષ્ટ કોર્ટો આવેલી છે. આ રસ્તો કીંઝરોડના નામથી ઓળખાય છે.

જનરલ હોસ્પીટલ.

આ હોસ્પીટલ રાજ તરફથી સાર્વજનીક હીતાર્થે બધાએલી છે. અને તેમા સધળાને રાજ્ય તરફથી મફત દવા મળે છે તેમજ

ગરીબ નીરાધાર સખ્ત બીમાર હોય તેમને ત્યા રાખી સારી રીતે સારવાર અને માવજત સરકારી ખર્ચે રાખવામાં આવે છે. ખોરાક કપડા વીગેરેને બંદોબસ્ત પણ તેવા લોકોને ત્યાથી કરી આપવામા આવે છે. હાલમા આ હૉસ્પીટલ રાજ્યને મોટે ખરચે નવીન બધાય છે.

જનાના હોસ્પીટલ.

કીન્ઝ રોડના રસ્તા ઉપર જનરલ હોસ્પીટલની સાગી બાજુએ હાલમા સને (૧૯૧૩) મા આ હોસ્પીટલ નામદાર શહેનશાહ પાચમા જ્યોર્જ તખ્તનશીન થયાની યાદગીરીમાં રૈયતના ફંડથી બાધવામા આવી છે. ત્યા સ્ત્રીઓ માટે સારી સગવડતા સચવાય છે

બાહાદુરખાંનજી હાઇસ્કુલ.

આ હાઇસ્કુલ મરહુમ નવાબ સાહેબ બહાદુરખાનજી "જી. સી. એસ. આઇ" ના વખતમા તેમના નામથી ઇંગ્રેજી કેળવણી આપ । માટે બધાવવામા આવી છે. હાલમાં પણ તેમાં ઇંગ્રેજી અભ્યાસ કર્તા છોકરાઓ ભણે છે મકાન જમાનાને અનુસરતુ સુશોભીત અને જોવાલાયક છે.

બહાદુરખાનજી લાઇબ્રેરી.

આ મકાન હાઇસ્કુલની સામી બાજુએ આવેલુ છે તે ઘણીજ સરસ ફેસનથી બધાએલુ છે અને જોવા લાયક છે તેના ઉપર કાચનુ છાપરૂ બધાવેલુ છે તેથી વાંચનારને પ્રકાશ પુરો પડે છે.

તેની બાજુમાં અહિની સ્વદેશી ચીજોનુ અને પુરાણી મલી આવેલ ચીજોનુ મ્યુઝીયમ (સંગ્રહસ્થાન) આવેલુ છે. તે ઘણી સારી ગોઠવણીથી ગોઠવાએલુ છે દેશી કારીગીરી અને પુરાણી ચીજોરૂપ

રાત અહિના જુના વખતના ઉપરકોટનુ ખોદકામ કરતા નીકળેલી જણસો તેમાં જોવા માટે મુકવામાં આવેલી છે. આ લાયબ્રેરીમાં કોઈપણ જાતની ફી વાંચવા જનાર લોકો પાસેથી લેવામા આવતી નથી તેથી લોકોની સગવડતા સારી રીતે સચવાય છે.

પોષ્ટ અને ટેલીગ્રાફ ઑફીસ.

આ મકાન બહાદુરખાનજી લાઇબ્રેરીની સામી બાજુએ આવેલુ છે, અને ત્યા તે ઑફીસને લગતુ કામકાજ થાય છે. આ મકાન શહેરની મધ્યસ્થને લઇ ત્યા લોકોની પુરતી સગવડતા સચવાય છે.

પંચ હાટડી.

આ એક જુનાગઢની મધ્ય સ્થળે આવેલો આબરૂદાર મ્હોલ્લો છે. અને તેની આસપાસ ઘણે ભાગે ગ્રહસ્થોનાજ મકાનો આવેલા છે. અહિં ચોખી બ્રાહ્મણીઆ મીઠાઇ વેચનારાઓની દુકાનો છે.

વૈશ્નવી સંપ્રદાયની હવેલી.

પચ હાટડીમા થઇ હવેલી લેનનો રસ્તો ચાલે છે. ત્યાંથી થોડે દૂર વલ્લભી સંપ્રદાયની હવેલી આવેલી છે. તે માહારાજશ્રીની માલેકીની છે. તેના અદર શ્રી દામોદરજી અને મદનમોહનજીની નીધ બીરાજે છે

દીવાન ચોક.

આ એક જુનાગઢની બજારનો દીવાન ચોકના નામથી ઓળખાતો ચોક છે તે ચોક પ્રથમ છાયા બજારના નામથી ઓળખાતો હતો, પરંતુ મરહુમ દીવાન સાહેબ રાવબહાદુર દેશાઇ હરીદાસ વિહા-

શીદાસની નીમનોક આ રાજ્યમા થઇ ત્યારે પોતાની ઓફીસના મકાન અહિં બનાવ્યાથી આ ચોક દીવાનચોકના નામથી ઓળખાવા લાગ્યો.

આ ઓફીસમા હાલ પ્રાન્ય કન્યાશાળા કરવામા આવી છે. અહિ કટલરી, હોઝીયરી અને ગાંધી લોકોની દુકાનો આવેલી છે.

સૌરાષ્ટ્ર પોષ્ટ ઑાફીસ.

દીવાનચોકના અંદર કન્યાશાળાના નીચેના ભાગમા આ મકાન આવેલુ છે. અહિ જનરલ પોષ્ટ ઑફીસની માફક આ રાજ્યના તમામ ગામોના અંદર અહિની ટીકીટ લગાડવાથી કાગળ પત્રો વિગેરે લઇ જવા લાવવાની સગવડતા રાખેલી છે.

સરકલ.

આ અર્ધ ગોળાકારથી બંધાએલો ચોક છે. તેની અંદર કાપડ વાળા વીગેરેની દુકાનો આવેલી છે. ચોકની વચોવચ ઘડીઆલનો ટાવર બાંધવામા આવ્યો છે ત્યા આગળ થઇ દાણા મારકીટની અંદર જવાય છે સામી બાજુએ મરહુમ શાહજાદા શેરઝુમાખાનજીનો આઇના મહેલ નામે ઓળખાતો મહેલ આવેલો છે તે જોવાલાયક છે.

માંડવી ચોક.

આ ચોક મોટી બજારના નામથી ઓળખાય છે. ત્યા શહેરના નામાકીત સરાફ અને કાપડવાળાની દુકાનો છે વચોવચ કસ્ટમ ખાતાની ઓફીસ છે. ત્યા આગળ જતા આવતા માલની જગાત ચુકાવવામા આવે છે

શાક મારકીટ.

માડવી ચોકથી આગળ ચાલતાં આ મારકીટ બંધાએલી છે.

આ જુની ફેશનની બંધાયેલી હોઈ હાલના જમાનાને અનુસરતી જણાતી નથી તેથી બહુ વખાણવા લાયક નથી. ત્યા તમામ જાતના લીલોતરી શાક તથા બહારના ભાગમા લીલો મેવો ફ્રુટ વિગેરે મળે છે. તેના વેચનાર ઘણે ભાગે મુસલમાન લોકો છે.

જગમાલ ચોક.

આ મહેલો ઘણે ભાગે વણીક કોમના વસ્તીથી ભરપુર છે. ત્યાં આગળ દીગંબરી અને શીતાબરી પંથના શ્રાવક લોકોના દેવાલયો આવેલા છે. તેમના કારખાનાઓની પેઢીયોના મકાનો પણ ત્યા આવેલા છે. તેમજ શ્રાવક લોકોની ધર્મશાળાના મકાનો પણ ત્યાજ છે તે ભાગમા તે લોકોની દરેક જાતની પુરતી સગવડતા રહેલી છે. મકાન વીશાળ અને સ્વચ્છ સારાં છે.

ઉપર લખી શ્રાવકલોકોની ધર્મશાળાઓ શા. પ્રેમાભાઇ હેમાભાઇ તથા બાજુની ધર્મશાળાના નામથી ઓળખાય છે. તે લોકની બંધાવેલી છે.

આ શીતાબરી ડેરાની આદીશ્વરની પ્રતીષ્ટા માનસંગ ભોજરાજ તરફથી સ. ૧૯૦૧ મા થએલી છે. તે ડેરામા હાલમા (૧૯૭૦) માં જનરલ હોસપીતાળના પાયાનુ ખોદ કામ કરતા નીકળેલ નેમીનાથજી દાદાની મુરતીને પધરાવવામા આવી છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

જેલ.

સ્ટેશનથી પુર્વોદી બાજુના રસ્તા તરફ જતા જેલરોડના નામનો રસ્તો છે તેના ઉપર સેંટ્રલ જેલનુ મોટુ મકાન આવેલુ છે જેની બાંધણી ખરેખર જોવા લાયક છે તેમા ભોયરાની કૃતી બહુ સારી રીતે બનાવેલી છે તેમા શીક્ષાપાત્ર થએલા કેદીઓ પાસ વણાટ વીગેરેનુ કામ શીખવવા કરવામા આવે છે અને તે ઘણુ સારૂ થાય છે.

નરસીંહ મહેતાનો ચોરો

આગળ ચાલતા જગપ્રસિદ્ધ નાગર હરીભક્ત નરસીંહ મહેતાનો ચોરો આવેલો છે તે તેના પુર્વજોના મકાન હતા તેમ કહેવાય છે આ જગ્યા પુરાણી અને ખરેખર જોવા લાયક છે ત્યાં પક્ષીઓને ચણ પડે છે. આ મકાનહાલ વડનગરા નાગરોની જ્ઞાતીની માલેકીનુ છે. ત્યા આગળ સરદ પુનમને દીવસે રાસ રમાય છે

હીમજાનું મંદીર.

આ મંદીર નરસીંહ મહેતાના ચોરાની સામી બાજુએ આવેલુ છે. તેનો દેખાવ જોતા તે ઘણા જુના વખતનુ બંધાયેલુ હોય તેવુ પુરાણું માલમ પડે છે દેરાનુ દ્વાર પશ્ચીમાદી બાજુએ આવેલુ છે દેરામાં હીમજા માતાની મુરતી બીરાજે છે, આ સ્થળ ઝાલોરા નામે વણીક જ્ઞાતીની માલેકીનુ છે અને તેને તે લોકો પોતાની કુળદેવી તરીકે માને છે તેમજ ઝાલોરા નામના બ્રાહ્મણ પણ તેમને વીશેશ માને છે, આ

મકાનમા ધર્મશાળા વાગેરેની શોઇ છે દર શાલ ભાદરવા સુદી ૬ ના રોજ ઝાલોરા ગ્નાતી તરફથી હવન કરાવવામાં આવે છે.

રામાનુરાજ મંદીર.

આ મદીર નરસીહ મહેતાના ચોરાથી દક્ષણાદી બાજુએ આવેલુ છે. તેમા શ્રીલક્ષ્મીનારાયણની મુરતી બીરાજે છે.

સુખનાથ મહાદેવનું મંદીર.

આ મદીર નરસીંહ મહેતાના ચોરાથી પુર્વાદી બાજુએ આવેલુ છે અને તે ઘણુ પુરાણુ છે અને ત્યા શ્રાવણ વદી ૬-૭-૮ ના દીવસોમા મેળો ગામના માણસોનો ભરાય છે.

બારા સૈયદ.

આ મકાનો મુકરબા આકૃતીથી બધાએલાં છે. અને તેમા મહમદ બેગડાના વખતમાં થએલ લડાઈમા સૈયદ જતીના બારે ભાઇઓ આ એક જગ્યાએ સૈદ (મરણ) થઇ ગયાનુ જણાવવામાં આવે છે તેની આર્ડા બારે કબરો છે. તથા એક તેરમી કબર છે. તે તેના નગારચીની કબર હોવાનું કહેવાય છે.

માઇ ગઢેચી.

આ એક હીંદુ સતી સ્ત્રી હોવાનુ કહેવાય છે. અને તે યવનના ભયથી સતીત્વપણાના ભંગનો વખત નજીક આવતા યવન વશ થતા પહેલા જમીનમા સમાઇ ગએલ છે. અને પોતાના પાલવના છેડાને યવન સ્પર્શ થતા ટુકડો ઉડી જઇ ત્યા રહી ગયાનું કહેવામા આવે છે. તે ટુકડો અદ્યાપી પર્યંત ત્યાં જોવામા આવે છે. તેના ઉપર મુકરબા ફેશનથી મકાન બધાએલુ છે.

ખાપરા કોઠીયાના ભોયરાં.

આ ધારાગર દરવાજાની નજદીક આવેલા જમીનના પથરમાથી કોતરી કાઢેલા ભોયરાઓ છે તેના થાભલા પગથી ચોક વીગેરેનુ કામ જુના વખતની કારીગીરીનુ ભાન કરાવે છે. આ ભોયરાઓ ખાપરા અને કોઠીયા નામના બે નામાકીત ખબરદાર કુશળ ચોરોના મકાન હોવાનુ કહેવાય છે આ લોકો ચોરી કરવામાં ઘણા પ્રવીણ હતા તે વીશેની ઘણી રસીલી જુની દંતકથાઓ કાઠીયાવાડમા ઘણી કહેવામા આવે છે.

નવદુર્ગા.

આ જગ્યામા નવ માતાજીની મુર્તી બીરાજે છે. અને તે નવદુર્ગા નામથી ઓળખાય છે. સ્થાન ઉંચાણુવાળી જગ્યામા બધાએલુ છે. ત્યા એક સુદર વાવ છે તે સ્થાન જોતાં રમણીક જણાય છે.

ત્રવેણી (નદી)

આ નદીના અદર ત્રણ પ્રવાહ ત્રણ નદીના ભેળા થાય છે તેથી તે ત્રવેણીના નામથી ઓળખાય છે અને તે હીંદીઓનુ પવીત્ર સ્થળ છે નદી ઉપર ઘાટ બધાયેલ છે નદીના અદર એક કુંડ છે. ઘાટ ઉપર શીવાલયોનાં દેવળ બધાયેલ છે ત્યા શ્રાવણ વદી ૧૩-૧૪ (પ્રાચી) ના બે દીવસોમાં શહેરના લોકોનો ભેળો ભરાય છે

જીવરાજ દયાળ ભાટીયાની ધર્મશાળા.

આ મકાન ત્રવેણીને રસ્તેથી પાછા વળતા ઉપરકોટના રસ્તા ઉપર જતા માર્ગમા આવે છે. પાસે કનાવાવ નામની વાવ છે. ઉંચ વરણના હીંદુઓને ઉતરના માટે આ જગ્યા બાધવામાં આવી છે. ઉતરનાર મુસાફરોને માટે શોભ ઘણીજ સારી વખાણવાલાયક છે.

પ્રકરણ ૩ જુ.

ઉપર કોટનો કીલ્લો.

શહેરની વચોવચ, જુના વખતનો બંધાએલો આ "ઉપરકોટ" નામનો કીલ્લો આવેલો છે, કીલ્લાની અંદર જવાને પુર્વાદી અને પશ્ચીમાદી બાજુ એમ બે દરવાજા આવેલા છે. હાલમા પુર્વાદી બાજુનો દરવાજો બંધ રાખવામાં આવ્યો છે. પશ્ચીમાદી બાજુના દરવાજામાથી આ કીલ્લાની અંદર દાખલ થવાય છે. દાખલ થવા માટે સરકારશ્રીની પરવાનગીની ચીઠી ચીફ રેવન્ય ઓફીસેથી લેવાય છે. કીલ્લાને ફરતી ખાઇ છે. કીલ્લો જુનો અને જોવા લાયક છે. પુરાણુ જુનાગઢ આ હતુ એમ કે'વામાં આવે છે. ખોરાશાના બાદશાહ કાળયવનના ભયથી મથુરાથી નાશી આવેલા યાદવ કુળના રાજા ઉગ્રશેને આ કીલ્લો બંધાવ્યાનુ કે'વામા આવે છે. દરવાજાની અંદર પેસતા શીલાની અંદર કોતરી કાઢેલી મોટી હનુમાનજી તથા ગણપતીની મુરતી દ્રષ્ટીગોચર થાય છે. તે જોતાજ ધારમીક હીંદુ રાજ્યનુ સ્મરણ કરાવે છે. ત્યા આગળ પાણીની એક વાવ આવેલી છે. હાલ ત્યા સરકારી સિપાઇઓનું થાણું રહે છે આગળ ચાલતા હાલના શહેરને પાણી પુરૂ પાડવા માટે ટાંકીઓ બાંધવામાં આવી છે. જેની અંદર ભવેશ્વર, ખોડીયાર અને ચામુંડીના તળાવના પાણી લાવવામાં આવે છે.

લોકોને મધ્યાનનો સમય જાણવા માટે હાલ બપોરના બાર બજે એક તોપનો બહાર કરવામા આવે છે. અને તે ઉંચાણવાળા જગ્યા હોવાથી આખા શહેરમાં સંભળાય છે.

નવઘણ કુવો.

આ કુવો રાહ નવઘણના નામથી તેના વખતમા બધાયાનુ કહેવામા આવે છે. કુવો ઘણો મોટો અને વીશાળ છે તેને ફરતુ ભોયરૂ કુવાની આસપાસ ગોળાકૃતીએ કોતરી કાઢી પગથીઆ બાધી કુવાની અંદર જવાનો રસ્તો કાઢવામા આવ્યો છે. આ કામ ખરેખર જોવાલાયક છે આ માર્ગની ખુબી એવી તો સરસ રીતે કરવામા આવી છે કે બસો પાચસો માણસો એકીહારે અવાર જવાર કરતા પણ કશી હરકત પડતી નથી. તેમજ તેમા મોટા બાકોરા રાખવાથી જનાર માણસોને પુરતો હવા ઉજાશ મળી શકે છે વળી વીશેશ ખુબી તો એ છે કે ઉપરથી જોનાર માણસને અદર જનાર માણસોની જવા આવવાની કશી સમજ પડી શકતી નથી તેમજ અદર જતા માણસોને થાક લાગે તો એક મોટો ચોક આવે છે ત્યા આશરે સો માણસો એકીહારે બેશી શકે એવો આ ચોક છે

અડીચડી વાવ.

આ વાવ રાહ નવઘણની અડીચડી નામની બે દાસીઓએ બંધાવ્યાનુ કહેવામા આવે છે વાવ ઘણી મોટી અને ઉડી તેમજ જોવા લાયક છે. આ વાવ તથા નવઘણ કુવાને માટે એવી કહેવત ચાલે છે કે.

"અડીચડી વાવને નવઘણ કુવો,
ન જુએ તે જીવતે મુઓ"

આ કહેવત અડીચડી વાવ અને નવઘણ કુવાની ઉત્તમતાની ખુબીનુ ભાન કરાવે છે.

તોપો.

આ કીલ્લાની અદર બે મોટી તોપો આવેલી છે તે નીલમ અને

કડાનારના નામથી ઓળખાય છે. તેના ઉપર ઉર્દુમા તે તોપો બનાવનારના નામ લેખો છે.

નીલમ તોપની લબાઇ ૧૭ ફીટ અને પરીઘ ૭ા ફીટ છે. કડાનારનુ બીજુ નામ ચુડાનાર છે તે તોપ ૧૩ ફીટ લાબી છે. માલેક યાઝે ઇ. સ ૧૫૨૫ મા જુનાગઢનો થાણુદાર હતો. તે ગુજરાતના સુબા બહાદુરશાહના હુકમથી તે તોપ દીવથી લાવ્યો હતો. આ લીનમ તોપના ઉપર બનાવનારનુ નામ મહમદ હમઝા એ છે.

જુમામશીદ.

આ કીલ્લાની વચોવચ આવેલી મોટી મશ્જીદ તે જુમામશ્જીદના નામથી ઓળખાય છે, આની અંદરના થાભલા તથા મકાનની કારીગીરી જોવાલાયક છે. મકાન પુરાણું અને ભવ્ય છે તેની અંદર પાણીના ટાંકા છે ઉપર અગાશી છે તે ઉપરથી શહેરનો દેખાવ જોતા બહુ રમણીય લાગે છે.

ભોંયરાં.

આ કીલ્લાની અંદર આવેલા જમીનમાના મકાનો ભોયરા રૂપે દેખાય છે. તે જમીનના પથરમાથી કોરી કાઢેલા છે અંદરની કારીગીરી જોવાલાયક છે.

આલમ છજ્જુ.

આ કીલ્લાની પુર્વાદી બાજુએ આવેલુ કોટની અદર મુકાએલું આલમછજ્જા નામનુ છજ્જુ છે તેના ઉપર નાની બારી છે. તે ધકા બારીના નામથી ઓળખાય છે. તેની નીચે કોટની ચીનાઇ ઘણી છે.

નીચે ખાઇ છે. પહેલા શીક્ષાપાત્ર લોકોને એ બારીએથી આલમજા ઉપર ઉભો રાખી ધકો મારી ફેકી દઇ દેહાત દડની શીક્ષા કરવામાં આવતી હતી એવું કહેવામાં આવે છે.

પ્રકરણ ૪ થું.

પાંજરા પોળ.

ઉપરકોટની બહાર નીકળતા ડાબા હાથ તરફ ગીરનાર જતા ગીરનારરોડના નામથી ઓળખાતી સડક ઉપર ઉપરકોટની નજદીકના ભાગમાં આ મકાન આવેલુ છે. આ મકાન મહાજનની દેખરેખ અને માલેકીનુ છે મરહુમ નવાબ શ્રી ૭ રસુલખાનજી જી. સી એસ. આઇ.ની પરવાનગીથી લોટરી કાઢી બંધાવવામા આવ્યુ છે. મુગા, અશક્ત વીગેરે પ્રાણીઓ (પશુ પક્ષીઓ)ની સંભાળ લેવા તથા નીભાવવામા આવે છે.

શ્રીરામચંદ્રજીનું મંદીર.

આ મદીર પાજરાપોળની સામી બાજુએ આવેલુ છે. તેમા રા. મચંદ્રજીની મુરતી બીરાજે છે. મંદારનીચે ખેરાતી ગામ છે તેની ઉપજ આ મદીરના ખર્ચમાં વપરાય છે. આ મંદીર સાધુ લોકોની માલેકીનું છે તેની પાસે છીનાળવાવ નામની વાવ આવેલી છે.

ખાસ ચોક.

ઉપરકોટથી પાછા વળતાં જગમાલ ચોકમા થઇ આ ખાસ

ચોકના રસ્તા તરફ જવાય છે, આ ચોકની અંદર મરહુમ નવાબ સાહેબ બહાદુરખાનજી જી. સી. એસ. આઇ. તથા રશુલખાનજી જી. સી. એસ. આઇ ના રાજ્યમહેલોનાં મકાનો આવેલા છે. મરહુમ નવાબ સાહેબ રસુલખાનજીએ પોતાનો મહેલ મોટે ખર્ચે પોતાને માટે તૈયાર કરાવેલો છે હાલ તેમા રાણીજી સાહેબનો નીવાસ છે.

તેની સામી બાજુએ કચેરીનુ મકાન આવેલુ છે. તે સરકાર શ્રીની પરવાનગી ચીઠીથી જોવા જવાય છે. આ કચેરી જોવા લાયક છે. અને કચેરીની પાસે વજીર સાહેબ શેખમહમદ બાહાવદીનભાઇ હાશમભાઇ સી. આઇ. ઇ. ના મકાનો આવેલા છે. ચોકની વચોવચ ફુવારો છે. ચોક જોવાલાયક છે. ત્યા બદામવાળી કચેરી નામથી ઓળખાતી કચેરીનુ મકાન આવેલુ છે. ત્યા ઓપીયમ (અફીણ) ની મોટી ઓફીસ તથા વેચવાની દુકાન આવેલી છે.

મ્હોટા દામોદરજીનુ મંદીર.

ખાસ ચોકને રસ્તે થઇ દીવાન ચોકમા થઇ ગાધર્વ ફલીયાને રસ્તે જતા આ મહેલમાં આ મદીર આવેલુ છે તે ઘણા વખતનું વૈશ્નવી સંપ્રદાયનુ જુનુ મદીર છે. તેની અંદર શ્રીદામોદરજીની મુરતી બીરાજે છે. નૃસીંહ મહેતાને હાર પહેરાવનાર આ મુરતી છે. મુરતી પુરાણી અને ચમત્કારી છે. મુરતી નીચે "**महाराजा राहु उग्रसेन महापुजा** એવો લેખ લખાએલો છે. યાદવ કુળના રાજા ઉગ્રસેને ઉપરકોટનો કીલ્લો બધાવ્યાનું કહેવામા આવેછે. તે પહેલાની આ મુરતી હોવાનું આ લેખ ઉપરથી સાબીત થાય છે. પુર્વેથી તેના પુજ્યકો ગીરનારના જ્ઞાતીના બ્રાહ્મણો છે. હાલ પણ તે તેને માથે બીરાજે છે.

હાટકેશ્વર મહાદેવ.

આ વડનગરા નાગર જ્ઞાતીની માલીકીનુ મંદીર છે. તેના અંદર હાટકેશ્વર મહાદેવની મુરતી બીરાજે છે. આ દેવાલયમા કબુતરને ગામના લોકો તરફથી ચણા નાખવામા આવે છે. સાધુસંતને ઉતરવા માટે ધર્મશાલા છે અને તે લોકોને સદાવ્રત મળે છે

પદમાવતી.

આ મદીર હાટકેશ્વરની સામી બાજુએ આવેલુ માતાજીનુ મદીર છે તેમાં માતાજીની મુરતી બીરાજે છે જે પુરાણુ હોય તેવુ જણાય છે. જમીનમાથી કોરી કાઢેલુ આ મદીર છે તે ઘણુ જોવા લાયક છે. ત્યા આગળ આમો સુદી ૧ થી આમો સુદી ૯ સુધી નવરાત્રીના દહાડામા ગરબા લેવાય છે.

સ્વામીનારાયણનું મંદીર.

આ મદીર હાટકેશ્વરથી પાછા વળના નાગરવાડાની સડક તરફ થઇ કાળવા ગેટ તરફ જતા રસ્તામાં આવે છે. મદીરનુ મકાન અને મંદીર ઘણી સુદર બાધણીથી મોટુ શુશોભીત બાધવામા આવ્યુ છે. તેના અંદર ત્રણ શીખરના ત્રણ દેવાલયો બધાયેલા છે એકમાં રાધા રમણુની મુરતી બીરાજે છે. બીજામા દુવારકાનાથ અને ત્રીકમરાયની મુરતી બીરાજે છે. અને ત્રીજામાં રાધેશ્વર મહાદેવ મુરતીમાન પાર્વતીજી સમીત બીરાજે છે. તે લોકોના સાધસંતના ઉતારા વીગેરેની તથા રહેવાની શોઇ સારી છે.

કાળવા ગેટ

નાગરવાડાના રસ્તેથી આગળ ચાલતા કાળવાગેટ નામનો દરવાજો

આવે છે તે આ દરવાજાનો પાસેનો મહોલ્લો વસ્તીથી ભરપુર છે. ત્યા આગળ મોટો ચોક છે. તે ચોકના અંદર પાચ મોટી સડકોના પાચ રસ્તાઓ ભેળા થાય છે. ત્યા આગળ પોલીસ ચ્યાટ છે. દીપડા વાવ નામની મોટી વાવ છે. આ વાવનું પાણી સુદર હોવાથી આસપાસના મહોલ્લાવાળા લોકો બહોળો ઉપયોગ કરે છે. ત્યા આગળ રશુલખાનજી નાટકશાળા અને ગોદડવાળા બાવાનો અખેડો (જગ્યા) આવેલ છે. આ રસ્તેથી ગામબહાર પરાને રસ્તે જવાય છે. દરવાજા બહાર કાળવા નામની નદી ઉપર સ ૧૮૮૪ મા ફરગ્યુશન નામનો પુલ બધાયેલો છે. ત્યા આગળ એક ધર્મશાળા છે.

કોલેજ.

કાળવાના પુલ ઉપરથી આગળ ચાલતા કોલેજરોડ નામનો રસ્તો આવે છે. રસ્તેથી જતાં કોલેજનુ મકાન આવે છે. તેની અદર ઉંચા ધોરણના અભ્યાસકર્તા વીદ્યાર્થીઓ અભ્યાશ કરે છે. મકાન ઘણુ સુદર અને જોવા લાયક છે તેને અગે બોર્ડીગો વીગેરેના મકાનો આવેલાં છે. તેની અદર પરદેશી વીદ્યાર્થીઓને રહેવા વગેરેની સોઇ ઘણી સારી સચવાય છે. જુનાગઢની ઉચી કેળવણીની ખુબીની આ એક નીશાની છે.

ભુતનાથ મહાદેવ.

આ મદીર કોલેજની સડકની સામી બાજુ ઉપર આવેલુ દેવાલય છે. તેના અંદર ભુતનાથ મહાદેવની મુરતી બીરાજે છે. દેવાલયની પાસે આબલી તથા આમ્ર વ્રક્ષની ઘટા ઘણી હોવાથી સ્થળ ઘણું રમણીય લાગે છે. ગામથી થોડે દુર હોવાથી સાંજે ફરવા જતાં

ગામના ગ્રહસ્થો સાજને વખતે દર્શનાર્થે ત્યા જાય છે. અને પરદેશી સાધુસંતને ત્યાં આશરો મળે છે

સરસ્વતી માતાનુ મંદીર.

આ મંદીર ભુતનાથની પાસે શીખરબંધી બંધાએલુ દેવાલય છે તેમાં શ્રીમાતાજીની મુરતી બીરાજે છે. અહિ આશ્વીન સુદી ૬–૭–૮ ને દીવસે મોટો મેળો ભરાય છે તેમા માતાજીની સ્વાડી (વરઘોડો) ચડે છે. તેની પાસે સરસ્વતી નામનો કુંડ છે, તે હીંદુ ધાર્મીક બાંધણીથી બંધાએલો છે. આ કુંડ તથા દેવાલય નાગર ગ્નાતીના ગ્રહસ્થ દીવાન રણછોડજીનુ બંધાવેલુ છે

પરીનું તલાવ.

આ રસ્તેથી આગળ ચાલતાં મોતીબાગ નામનો શુશોભીત સરકારી બાગ આવે છે. વૃક્ષરચના વીગેરેનુ કામ જોવાલાયક છે. તેમા થઇ પરીના તળાવ ઉપર જવાય છે તળાવને ફરતી બાગ આવેલી છે. તળાવ ઉંડુ, વીશાળ અને ફરતુ બાંધેલુ છે. તેમા પડછંદો ઘણો તીવ્ર પડે છે તેથી ત્યા જોવા જનાર લોકો બુમ પાડી પડછંદાના અવાજથી આનંદ અને ગમત મેળવે છે.

શાહેરનું પરૂં.

આ પરાની અંદર બાબી નવાબ સાહેબ મહોબત ખાનજીનો બંગલો જેને મહોબત મંઝીલ કહે છે, નામદાર એડમીનીસ્ટ્રેટરનો બંગલો જેને હજુર મંઝીલ કહે છે. હજુર આસીસ્ટંટનો બંગલો, હજુર ઓફીસ પોલીસ સુપ્રી. સાહેબનો બંગલો ચીફ ઇજનીયરનો બંગલો, ચીફ જયુડીશીઅલનો બંગલો તથા દેસાઇ ભગવાનલાલ કેશવલાલનો

બંગલો, ન્યુગેઇટસ હાઉસ વીગેરે વીગેરે મકાનો આવેલા છે. તથા પંચેશ્વર મહાદેવ અને આણુદેવશ્વર મહાદેવના દેવાલયો આવેલા છે. પરાની હવા તથા શોભા જમાનાને અનુસરતી સારી છે. સડકોની અને બાજુએ વૃક્ષોની હારો રાખી શોભામા વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

ત્યથી પાછા ફરતા કાળવા દરવાજા પાસેથી દાતાર રોડ તરફ જવાય છે.

રક્તપીતાલય હોસ્પીટલ.

કાળવા દરવાજેથી પુર્વાદી બાજુએ જતી સડકેથી દાતાર જવાય છે આ રસ્તાને જમીયલ શાહ[1] નો ગીલો દાતાર રોડના નામથી ઓળખાય છે.

આગળ ચાલતાં રક્તપીનાલય હોસ્પીટલની સ્થાપના સ. ૧૯૬૪ મા રક્તપીતના રોગવાળાને અહિના હવાપાણી સારા હોવાથી કરવામા આવી છે.

આ હોસ્પીટલ જમીયલ શાહના તળાવ ઉપર રાજ્યના ખર્ચે બધાવેલી છે. અને તે નીભાવવામાં આવે છે. અહિ રક્તપીતવાળા દરદીયોની સારવાર ઘણી સારી રીતે કરવામાં આવે છે. તેમજ ગરીબ દરદીઓને કપડા અને ખોરાક સ્ટેટ તરફથી પુરો પાડવામાં આવે છે. આવા દરદીઓ દાતારના સુવાલીયોના નામથી ઓળખાય છે.

નાના દાતાર.

રક્તપીતાલય હોસ્પીટલથી થોડે દુર જતાં નાના દાતારની જગ્યા

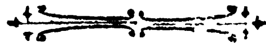
---

(૧) નોટ જમીયતશાહ માટે એવું કહેવાય છે કે તે સીધમા આવેલ નગર ઠઠ્ઠેથી અહિ રાહ મડલિકના વખતમા શાહે તેને મુસલમાની ધર્મ સ્થાપવા મોકલેલા હતા.

આવે છે. ત્યા મકાન બાધેલુ છે. મકાનની અંદર પીરની જગ્યા છે. ધર્મશાળાઓ છે. પાણીનુ પરબ છે. જતા આવતા લોકો આ જગ્યાએ વિશ્રામ લે છે. આગળ ચાલતા મોટે દાતાર જવાનો રસ્તો છે. આ રસ્તો હેરીસન રોડના નામથી ઓળખાય છે. ત્યા સારકુવા નામનો પ્રસીધ કુવો છે.

ત્યાથી મોટાદાતારના પગથીયા બાધેલાં છે. ત્યાંથી ઉપર ચડાય છે આગળ ચાલતા કોયલા વજીર અને શકરીયા કુઇ નામની માર્ગમા કુઇ (ખાઇ) આવે છે તથા ચીથરીયા પીરની જગ્યા આવે છે ત્યાં સુદર વાવ છે. આ રસ્તેથી હેઠ ટેકરી સુધી જવાય છે.

આ ટેકરી દાતારની ટેકરીના નામથી ઓળખાય છે. ત્યા આગળ દાતારનુ સ્થાનક છે. પાણીના ચસ્મા છે (ટાકી) આ જગ્યાએ લોક વર્ગના હીંદુ અને મુસલમાન લોકો ઘણે લાભે દુરથી માનતાએ આવે છે. તારીખ ૧૦ મી રવેઉલના રોજ અહિં મોટો મેળો ભરાય છે જેમાં આશરે લગભગ એક હજાર માણસની સખ્યા થાય છે

પ્રકરણ ૫ મું.

પરામાથી પાછા ફરતા ગામની અંદર દાખલ થઇ કડીયા રોડને રસ્તે જતા ભીડભંજન મહાદેવનુ મદીર આવે છે તેમા ભીડભજન મહાદેવની મુરતી બીરાજે છે. * વીશળવાવ નામની મોટી વાવ છે. તે ઉપર આ મકાન બધાયેલુ છે. આ મહાદેવને મોઢ વણીક નામના વણીકો વિશેષ માને છે. પારેવાંને ચણ નાખવાનુ સ્થળ છે ત્યાથી આગળ ચાલતાં ગીરનાર રોડના નામથી ઓળખાતો મોટો રસ્તો આવે છે. તે રસ્તા ઉપર માણેક પચેશ્વર તથા જયાદોલતેશ્વર મહાદેવની જગ્યા અને ધર્મશાળાઓ આવેલી છે. તેની પાસે ગોધાવાવ નામની મોટી વાવ છે તેના ઉપર રામચદ્રજીનુ મદીર છે, ને તેમા દામોદરજીની મુરતી બીરાજે છે. સાધુસંતને સારૂ સનમાન મળે છે. જગ્યા નીચે આજીવીકા સારી છે. જગ્યા સુદર અને જોવાલાયક છે. થોડે નજદીક બાવા પ્યારા નામના નામથી ઓળખાતી જગ્યા છે તેમા પણ ધર્મશાળા વીગેરેની સોઇ સારી છે. આગળ ચાલતા સલાટ વાવ નામની વાવ આવે છે તેની પાસે સત્યનારાયણનુ મંદીર છે તેમા સત્યનારાયણની મુરતી બીરાજે છે સામી બાજુએ રામચદ્રજીનું મંદીર છે તેના અદર રામચંદ્રજીની મુરતી બીરાજે છે અને તે જગ્યા રામ ઝરોખાના નામથી ઓળખાય છે. ત્યાં ગામનો ગીરનાર ગેટ નામનો દરવાજો આવેલો છે ત્યાથી આગળ ચાલતાં વાઘેશ્વરી માતા તરફ જવાનો રસ્તો આવે છે.

---

* આ વાવ રાહખેગારના ભાણેજ વીશળદેવના નામથી બધાએલી છે તેથી તેનુ નામ વીશળ વાવ રાખેલું છે

વાઘેશ્વરી માતા.

આ જગ્યા ગામથી થોડે દુર ડુગરમા આવેલુ માતાજીનું મદીર છે ત્યાં વાઘેશ્વરી માતાજીની મુરતી વાઘ ઉપર બીરાજે છે. તેનું શીખરબંધ દેવળ છે. ગીરનાર રોડ ઉપરથી વાઘેશ્વરી માતા તરફ ડુંગરમાં જતો રસ્તો કાળા પથરથી બાંધેલો છે દેવળની પાછળના ભાગમા એક કુડ છે. દેવળ પાસે એક વાવ છે. દેવળની અદર ધર્મ-શાળાઓ છે. આ દેવળથી થોડે દુર ઉંચે ડુંગરમા મોટી વાઘેશ્વરી માતાનુ સ્થાનક છે. આહિયા આશ્વીન સુદી ૧ થી આશ્વીન સુદી ૯ સુધી મોટો મેળો ભરાય છે. આ જગ્યાની માલીકી સોની લોકોની નાતની છે.

લક્ષ્મણ ટેકરી.

વાઘેશ્વરી માતાના રસ્તાથી થોડે દુર આગળ ચાલતા લક્ષ્મણ ટેકરી પર જવાનો રસ્તો આવે છે આ રસ્તેથી લક્ષ્મણ ટેકરી ઉપર જવાય છે. આ એક ડુંગરની ટેકરી છે ઉપર ચડવાનો માર્ગ સાધા-રણ છે થોડે દુર ચડયા બાદ એક સુદર જગ્યા આવે છે ત્યા કુડ છે રહેવાનુ સ્થાન છે વૃક્ષની ઘટા છે ત્યા બાવો રહે છે બીજા પણ કેટલાક ફળ ઝાડો છે ત્યાંથી ડુગરની ટેકરી ઉપર જવાય છે. આ ટેકરીને લક્ષ્મણ ટેકરી કહેવામા આવે છે અને ત્યા લક્ષ્મણજીની ડેરી છે.

અશોકનો લેખ.

આ એક નામાંકીત ઐતીહાસીક જુની લીપીનો કાળા પથરની મોટી શીલા ઉપર લખાયેલો એક લેખ છે. અશોક અને રૂદ્રદામા તે-મજ ચદ્રગુપ્તના વખતનો પુરાણો લખાએલો હોવાથી ઇતીહાસ ઉપર

ઘણું અજવાળું પડે છે આ લેખનુ પહેલુ ભાષાતર* ઈ. સ. ૧૮૨૨ મા કર્નલ ટોડે કર્યું હતું ત્યારબાદ ઈ. સ. ૧૮૩૭ માં રેવરન્ડ દાકતર જે. વીલ્સને છાપી લઇ કલકતાના મી. જેમ્સ પ્રીન્સેવને નકલ મોકલાવી જેણે તેનો તરજુમો કર્યો તે પછી એચ. એચ. વીલ્સન ઇ. બનોર્થ સીલેશન અને દાકતર એચ. કર્નલ એઓએ ભાષાંતર કરેલાં છે. તેના ઉપર મકાન બાંધી સરક્ષણ કરવામાં આવ્યુ છે.

સરકારી ચોકી.

સામસામા બને ડુગરની વચમા સુવર્ણરેખા નદી ઉપર પુલ બાધી સરકારી ચોકીનુ મકાન બાધવામા આવ્યુ છે. ત્યા આગળ જુનાગઢ (ડુંગર વહીવટદાર મારફત ડુગરમાથી ફળ, ફુલ, કાષ્ટઘાસ, તેમજ દામાકુડમા નાવા જનાર માણસો પાસેથી જુજ કર લેવામાં આવે છે. આ જગ્યાએ દામોદર કુંડમાં નાવા જનાર માણસો પાસેથી માત્ર જણ દીઠ એક પૈસો તેમજ ગુજરી ગયેલા માણસોના હાડકાં (ફુલ) દામા કુંડમા નાખવા આવનાર માણસો પાસેથી રૂ. ૦–૫–૦ પાચ આના લેવામા આવે છે. નાવા જનાર શીવાય તેમજ શ્રાવક લોકો પાસેથી આ જગ્યાએ કાઇપણુ કર લેવામા આવતો નથી. ગામના લોકો પાસેથી જેઠ સુદ ૧૧ (ભીમ અગીયારશ) ભાદરવી અમાસ (શ્રાવણ વદી ૩૦) આ બે દીવસે નાવા જનાર માણસો પાસેથી કરનો પૈસો એક લેવાય છે અને તે બે દીવસના રોજ બહાર ગામના લોકો પાસેથી બે પૈસા કરના લેવામાં આવે છે.

---

*આ ભાષાતર જેને જોવા જાણવા ઇચ્છા હોય તેને અમારા તરફથી ગીર કલ્પતરૂ નામનુ પુસ્તક બહાર પડનાર છે તેમા આપવામા આવશે. (કર્તા ની નોટ)

રાધાડેરી.

ચોકી પાસે સુવર્ણરેખા નદીમા રાધાડેરી નામનુ મદીર છે. મંદીર શીખરબંધ બાધેલુ છે પાસે એક પાણીનો નાનો ગુન્હો છે. અહિ વડનગરા નાગર કોમની અવીવાહીત કુમારીકાઓ લગ્ન શાલમા ગાગર નાય છે. (નાય છે) તેમજ પંચતીર્થી કરવા જનાર લોકો પણ અહિ પ્રથમ નહાય છે.

મુચકુંદ મહાદેવ.

આગળ ચાલતા થોડે દુર જગન્નાથજીનું દેવળ આવે છે. ત્યાંથી સુવર્ણરેખા નદીમાથી સામીબાજુએ ડુંગરમા જતા મુચકદ મહાદેવનું દેવળ આવેલુ છે. આ દેવળ પુરાણું છે. ત્યાં એક નાની ગુફા છે તેમાં મહાદેવની મુરતી બીરાજે છે. સતયુગમા માનધાતા રાજાનો પુત્ર મુચકદ હજાર વર્ષ સુધી લડાઇ કરી દૈત્યોને મારી પછી દેવતાઓના વરદાનથી રૈવતાચળની ગુફામા જઇ મુચકંદ સુઇ રહ્યો હતો. દ્વાપરમા યાદવોએ પોતાના ગોર ગર્ગરૂષીની નપુશક શબ્દ વાપરી મશ્કરી કરી તેથી ગર્ગરૂષીએ શંકરની તપશ્ચર્યા કરી યાદવ કુળનો નાશ કરવા પુત્ર માટે વરદાન માગતા તેને કાળયવન નામનો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે નારદની ઉશ્કેરણીથી મથુરામા શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ચડાઇ કરતા કૃષ્ણ કાળ યવનના ભયથી અહિ નાશી આવતા વરદાન મેળવી સુતેલા મુચકદ રાજાની બાજુએ છુપાઈ જઇ વાસે આવેલો કાળયવન મુચકદને શ્રીકૃષ્ણ જાણી લાતના પ્રહારથી જાગૃત કરતા મુચકદે ક્રોધ દષ્ટીથી તેની સામુ જોયુ તેથી તે બળવા લાગ્યો. મુચકદે શ્રીકૃષ્ણની સ્તુતી કરી કાળ યવનને વરદાન આપવા વીનવતા શ્રીકૃષ્ણે તેને વરદાન આપ્યુ કે તેને હીન્દુ મુસલમાન બને લોકો માનશે એવુ વરદાન આપ્યુ (હાલ તે દાતારના નામથી મનાય છે.)

શ્રીદામોદરજી કુંડ.

ત્યાથી આગળ ચાલતા દામોદરજી કુડ આવે છે. આ કુડનો ઘાટ બાંધેલો છે. તે ૨૭૫ ફીટ લાંબો અને ૫૦ ફીટ પહોળો છે. આ હીંદુઓનુ મોટુ તીર્થ છે. સ્થળ ઘણું રમણીક છે અહિ દરવર્ષ હજારો યાત્રાળુ પરદેશથી આવી નાહી પવીત્ર થાય છે (પાપથી મુક્ત) આ કુડ ઉપર ભીમ અગીયારશ (જેઠ સુદી ૧૧) ને દીવશ તથા શ્રાવણ વદી ૮ (કૃષ્ણજયંતીને દીવશે પણ મેળો ભરાય છે. તેમજ શ્રાવણ વદી ૧૩-૧૪-૩૦ (પ્રાચી) ના દીવશોમાં મોટો મેળો ભરાય છે આ તીર્થના અદર મૃત્યુ પામેલા માણસોના હાડકાં (ફુલ) દુર દેશાવરથી અહિ નાખવા આવે છે. અહિંના ગોર તેમની પાસેથી ૦-૪-૦ લે છે તે ગીરનારા બ્રાહ્મણો છે જાત્રા આવનાર જાત્રાળુ લોકો પણ તે બ્રાહ્મણોને તીર્થના ગોર તરીકે માને છે આ તીર્થપર સં ૧૯ ની સાલમાં માજી દીવાન સાહેબ રાવબહાદુર હરીદાસ વિહારીદાસ નડિયાદના વતનીએ તેમની માતુશ્રીના પુન્ય પ્રાપ્તાર્થે પુલ બધાવેલો છે.

શ્રીદામોદરજીનાં મંદીર

આ દેવાલયો દામોદરજી (દામાકુડ) ઉપર આવેલા છે તેને ફરતી દીવાલ અને ફરતો મોટો મજબુત કોટ છે તેના અદરથી શીખરબધી જુના વખતનુ બધાયેલુ વચોવચ શ્રીદામોદરજીનુ મોટુ દેવાલય છે. આગળ મડપાકૃતીથી બાંધેલો ચોક છે તેમા શ્રીદામોદરજી વંગેરેની મુરતી બીરાજે છે

જોડમા બીજુ શીખરબધી નાનુ દેવળ છે તેમા બળદેવજીની મુરતી બીરાજે છે. આ દેવાલયોની માલીકી ગીરનારા જ્ઞાતીના બ્રાહ્મણોની છે અને તેની સેવા પુજા ગીરનારા બ્રાહ્મણો કરે છે ભાદરવી

અમાશ (શ્રાવણ વદી ૦))) શીવરાત્રીનો મેળો મહા વદી ૧૧ થી માહા વદ ૧૪ ચૈત્રીપુનેમનો મેળો. (ચૈત્ર સુદી ૧૧ થી ચૈત્ર સુદી ૧૫ સુધી) આ દીવશોમા પરદેશી જાત્રાળુ પાસેથી શ્રીદામોદરજીની ડોઢી (દેવડી) ઉપર છુટો ૧ (અરધો પૈસો) જણુ દીઠ ધરમાદા લેવાય છે.

રેવતી કુંડ.

આ દામોદરજી કુડની નૈરત્ય ખુણુમા રેવતી કુડ નામનો કુડ આવેલો છે આ કુડ રેવત રાજાની પુત્રી અને યાદવ બળદેવની સ્ત્રી રેવતીના નામથી તેનો બધાવેલો કુંડ છે ઉપર આમ્રવૃક્ષ આદીની લતાઓ આવેલી છે.

કુડ હીંદુ ધર્મની બાધણી મુજબ તીર્થ આકૃતિએ બંધાએલો છે. તેની અદર ચોકેચોકમા ગોખલાઓમા હીદુઓના દેવોની મુરતીઓ બીરાજે છે. યાત્રાએ આવનાર લોકો પ્રથમ આ કુડમા નાહી પછી દામોદરજી કુંડમા નહાય છે.

શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક.

રેવતી કુડ ઉપર આ શ્રી મહાપ્રભુજીની બેઠક અને મકાન આ વેલુ છે આના અંદર વૈશ્નવ લોકોને ઉતરવા માટે ધર્મશાળા છે.

જાત્રી વૈશ્નવોને માટે આ વિશ્રાતિસ્થળ ઘણું વખાણવા લાયક છે. આ મદીર અને મકાન ગુંસાઇજી મહારાજની હવેલીની માલેકીનુ છે. દરસાલ કારતક શુદી ૯ ના રોજ અહિ અનકુટ ભરાય છે. તેના દર્શનાર્થે શહેરના લોકો ઘણા જાય છે.

આ શીવાય દામોદરકુડ તીર્થની આસપાસ ધર્મશાળાઓ ફ-રાસી બાવાની જગ્યા. શીવાલયો વીગેરે હીંદુ ધર્મને લગતા દેવાલયો

આવેલાં છે ત્યા આગળ પીત્રુને પાણી રેડવા પીપળો તથા તુળશી ક્યારો પણુ છે.

શોનાપુર.

ત્યાંથી થોડે દુર નજીકમા પુર્વાદિ બાજુએ શોનાપુર (સ્મશાન) આવેલું છે. અહિ હીંદુ લોકોના મૃત દેહને અગ્ની સંસ્કાર કરવામાં આવે છે. આ સ્થળ શહેરના રહીશ મોઢ વણીક જ્ઞાતીના મંગ હરગોવીંદદાસ જીવણદાસ તરફથી બંધાવવામા આવ્યું છે.

બ્રહ્મેશ્વર મહાદેવ અને ખાખચોરો

આ સ્થળની લગોલગ બ્રહ્મેશ્વર મહાદેવની જગ્યા આવેલી છે. તેમા ત્રણુ શીખરબંધી નાના દેવાલયો છે. તેમાં મહાદેવની મુર્તી બીરાજે છે. તેની બાજુમા ખાખચોરાની જગ્યા છે. આ જગ્યામાં ખાખી બાવાઓ રહે છે. તે જગ્યાધારી ખાખી બાવાઓનુ સ્થાન છે. તેમા રામચદ્રજીની મુર્તી બીરાજે છે.

દુધેશ્વર મહાદેવ.

ત્યાંથી આગળ ચાલતા વોકળા (નાની નદી) ને કાઠા ઉપર આવેલી એકાંત જગ્યા ઉપર બધાએલુ મહાદેવનુ મદીર છે. નદીના કાઠા ઉપર જંગલમા આવેલુ આ દેવળ ઘણું શોભાયમાન રમણીક લાગે છે.

શ્રી ગીરનારજીની પરિક્રમણ.

દુધેશ્વર મહાદેવની જગ્યા પાસેથી ગીરનારની પરીક્રમાએ જવાનો રસ્તો શરૂ થાય છે. ચોમાસાની ઋતુમાં આસપાસના ગામોના તેમજ બીજાઓ હરસાલ ટોળાબંધ શ્રી ગીરનારજીની પરિક્રમાએ જાય છે

તેમજ બારેમાસ પણ ઘણા યાત્રાળુઓ પણ ગીરનારની પરીક્રમાએ જાય છે. દુધેશ્વર મ્હાદેવથી ડુગરમા આ રસ્તો ચાલે છે તેમા આગળ ચાલતા પ્રથમ ઝીણા બાવાની મઢી આવે છે તથા બાવાની જગ્યો છે આ જગ્યો સુદર ને રમણીક છે ત્યાથી આગળ ચાલતા સરખડીયા હનુમાનના નામથી ઓળખાતા હનુમાનની જગ્યા આવે છે, આ જગ્યાએ હનુમાનજીની મુરતી બીરાજે છે ત્યા જોગી રહે છે. જગ્યા રમણીક ને સુદર છે સ્થાન એકાન્તસ્થળ ભજનને માટે સારૂ છે તે સ્થળે પરીક્રમા જનાર લોકો પ્રથમ મુકામ કરે છે. ત્યાથી પરીક્રમાનુ બીજું સ્થર સૂર્યકુડ નામે બાધેલા કુડ આવે છે કુડ હીન્દુ ધર્મ બાધણીથી બાધેલો છે તે કુડ ઉપર શકરનુ દેવાલય આવેલુ છે. ત્યા અતીત બાવો રહે છે.

ત્રીજે સ્થળે માળવેલા નામથી ઓળખાતી જગ્યા આવે છે ત્યા ભેરવનુ સ્થાનક છે ભેરવની જગ્યા છે માળવેલા નામના વેલાના ઝાળો આ જગ્યોએ ઘણા છે તેથી આ જગ્યો માળવેલાના નામથી ઓળખાય છે. ત્યા આગળ બાવા રહે છે. પરીક્રમાએ નીકળેલા લોકોની વીશ્રાનતીને માટે આ સ્થળ લાયક છે આ સ્થળે આબાનુ વન છે વસત ઋતુમા આ સ્થળે વધારે આનદ પ્રાપ્ત થાય છે.

આગળ ચાલતા ખોડીયાર માતાની જગ્યો આવે છે આ જગ્યો રમણીક નથી. તેમ કાઇપણુ આશ્રમ નથી ત્યા કોઇ બાવો સાધુ પણ રહેતો નથી. સ્થળ ઘણુ ભયંકર છે. એ ભાગમા વૃક્ષ વીગેરે પણ નથી. ત્યાથી ડુગર ઉપર ચડવાની ટેકરી છે ત્યાંથી નીચે ઉતરી રસ્તો શરૂ થાય છે આ રસ્તેથી આગળ ચાલતા નલના પાણીથી ઓળખાતી જગ્યા આવે છે ત્યા પાણીનો મોટો ગુન્હો છે. આ ગુન્હામા

નલનુ સાધન નથી પણ નાહરામાથી પાણી આવે છે તેને લોકો નલનું પાણી કહે છે. ત્યાં હનુમાનજીની મુરતી છે ત્યારબાદ સાકરીયા આબલી નામનુ વૃક્ષ આવે છે આ આંબલી મીઠી છે તેથી તે આંબલીનું નામ સાકરીયા આબલી પડેલુ ત્યાથી થોડે દુર કચોરીયો ગુન્હો આવે છે આ ગુન્હામા પાણી બારેમાસ ધણુ ઉડુ રહે છે એ ગુન્હાંમા ઉપરથી પાણીની ધારા પડે છે

જાત્રાળુની વીશ્રાન્તી માટે ચોથુ સ્થળ બોરદેવી જગ્યા આવે છે આ સ્થળ ધણુ ક રમણીક છે અહીં માતાજીની મુરતી બીરાજે છે તે ઉપર બોરડીનુ વૃક્ષ છે તેથી બોરદેવીના નામથી આ જગ્યો ઓળખાય છે. સ્થળ રમણીક અને આનદી છે ત્યા વૃક્ષ ધણી જાતના થાય છે વનસ્પતી તાજી અને સારી અહી બારેમાસ મલે છે તેમજ અહીં લીબુના વૃક્ષ ધણા છે તે ફળ ધણા સારા થાય છે તેથી અહીના લીબુ વખણાય છે

ત્યાથી ગીરનારજી ની તળેટીમા અવાય છે માર્ગમા અસાયબા પીરની જગ્યા આવે છે તેમજ આબ ખુનામનુ આબાનુ વન આવે છે.

ગીરનારની તળેટી.

ભવેશ્વર તથા વસ્તાપત મહાદેવ અને મૃગી કુંડ.

આગળ ચાલતા વીશ્વવિખ્યાત પવીત્ર ગીરનારની તળેટી આવે છે અહિ ભવેશ્વર મહાદેવનુ દેવાલય આવેલુ છે. જોડમા એક નાની વાવ છે. સામી બાજુએ એક પુરાણ પ્રસિદ્ધ વસ્તાપત મહાદેવનુ દેવાલય આવેલુ છે આ મહાદેવ આક્ષેત્રના અધીપત્ય તરીકે મનાય છે.

પાસે મૃગીકુડ છે તેનો ઘાટ બાધેલો છે તેમાં નહાવનુ મહાત્મ પ્રભાશખડ તથા ગીરનાર મહાત્મમા ધણુ વર્ણવેલુ છે.

અહિ દર વર્ષે માઘ વદી ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪ (શીવરાત્રી) ના

રોજ ચાર દીવસ મોટો મેળો ભરાય છે તેમજ મેળો કરવા આવેલ માણસોની સખ્યા ૪૦ થી ૫૦ હજારની થાય છે. આ ચાર દીવસોમા મેળે આવનાર માણસો પાસેથી જણ દીઠ સરકારશ્રી તરફથી રૂ. ૦—૧—૦ એક આનો કર લેવામા આવે છે.

ઘણે દુર દેશાવરથી લોકો મેળો જોવા ત્યા આવે છે અને તમાશગીરો તથા દુકાનદારો વીગેરેની મેદની જોવા લાયક છે.

ભવેશ્વરનું તળાવ.

આ તલાવ ડુંગરની તલાટીમાં આવેલુ છે અને તે સ. ૧૯૫૬ ના માહાન દુષ્કાળમા ખોદાવવામા આવ્યુ હતુ અહિંથી પાણીનો નળ ગામમા (જુનાગઢ) લાવવામા આવેલ છે તળાવ સાધારણ વિશાળ છે. આ તળાવનુ પાણી ભારી છે. તેથી પીવાના કામમા થોડું વપરાય છે.

શ્વેતાંબરી દીગંબરી ધર્મશાળા.

આ ધર્મશાળા ગીરનાર ઉપર ચડવાના દરવાજા લગોલગ રસ્તાની સામસામી બાજુએ બધાયેલી છે ત્યા હજારો જાત્રાળુ રાતવાસો રહે છે. ત્યાં બારે માસ દુકાનદારોની સગવડતા સારી છે. આ ધર્મશાળાઓની અદર દીગબરી શ્વેતબરી શ્રાવકોના મદીર છે, તથા વાસણ, પાગરણ પાણી વીગેરેની સોઇ સારી છે,

અહિં અમદાવાદના રહીશ પ્રેમચંદ રાયચદ તરફથી લાડવા ગાઠીયાનુ સદાવ્રત મળે છે એ ધર્મશાળા પણ તેની બધાવેલી છે, તથા બીજી ધર્મશાળા લખતરના કામદાર સઘવી ફુલાભાઇની બંધાવેલી છે.

અહીં વૈષ્ણવી સપ્રદાયની કે બીજી ધાર્મીક ધર્મશાળાની ખાસ જરૂર છે કારણ કે શ્રાવક શીવાય બીજા અન્ય ધર્મવાળાને એક પણ આવા ધર્મસ્થળમાં બીજી અહીં સાહિત્ય નથી.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

ગીરનારી દરવાજો અને સરકારી ચોકી ચડાની વાવ.

અહિં ડુંગર ઉપર જવાનો દરવાજો છે ત્યા બારે માસ જાત્રાળુ પાસેથી માત્ર રૂ. ૦–૧–૦ કર લેવાય છે અહિથી ઉપર ચડવાના પગથીયા શરૂ થાય છે. પગથીઆંની કુલે સંખ્યા ૧૦૦૦) આશરેની છે. આ પગથીયાં મરહુમ માજી દીવાન નડીયાદનીવાશી રાવ બહાદુર હરીદાસભાઇએ લોટરી કાઢી બંધાવેલા છે, અહિથી છોકરાં તેડવા તથા ભાર ઉપાડવા મજુર સખ્યાબંધ મળે છે તથા ડોલીયો પણ અહિં હાજર રહે છે. ડોલીનો દર સરકારશ્રી તરફથી નક્કી કરવામા આવ્યો છે. તે નીચે પ્રમાણેઃ—

યાત્રાએ અથવા કામ પ્રસગે ગિરનાર તથા દાતારને પહાડ જતાં આવતા ડોળીનો ઉપયોગ કરનારા માણસોએ ડોળીઓવાળાઓને આપવાના પૈસાના દર નીચે પ્રમાણે ઠરાવવામા આવે છે—

ચઢાની વાવથી	ગિરનારના	કોટ સુધી	જઇ	આવતા	રૂપૈઆ	૩–૦–૦
,,	,,	ઉપર અબાજી	,,	,,	,,	૩–૮–૦
,,	,,	,, ગોરખની ટુક	,,	,,	,,	૬-૧૨-૦
,,	,,	,, પાચમી ટુક	,,	,,	,,	૪–૮–૦
,,	,,	,, પથ્થરચટી	,,	,,	,,	૩–૪–૦
,,	,,	,, શેશાવન	,,	,,	,,	૩-૧૨-૦
,,	,,	,, હનુમાનધારા	,,	,,	,,	૪–૪–૦
સારકુવેથી	દાતારને	ડુંગરે દાતાર સુધી	,,	,,	,,	૨–૪–૦

૨. શેશાવનથી તળાટીમા આવવાનો નવો રસ્તો થયો છે તે રસ્તેથી પાછા ઉતરી આવે તોપણ ઉપરનો દર લાગુ સમજવો.

૩ ઉપરના દર, એક સાગની ડોળી એટલે જણુ બેએ ઉપાડેલીના સમજવા. બે સાગની એટલે ચાર જણુ ઉપાડી જાય તેવી ડોળી માટેનો દર આ ઉપર લખેલા ભાવથી દોઢો (એટલે જેમકે રૂપીઆ ૩–૦–૦ ને બદલે રૂપીઆ ૪–૮–૦ એ પ્રમાણે ઠરાવવામા આવેલો છે.

૪ છુટક રીતે એકવારીઓ દર એટલે ચઢાની વાવથી ગીરનારનારના કોટ સુધી પહોચાડી ડોળી ખાલી પાછી વળે તેના રૂપીયા ૧–૧૨–૦ અને સારકુવેથી દાતાર સુધી પહોચાડી ડોળી ખાલી પાછી વળે તેનો રૂ. ૧–૪–૦ ઠરાવવામા આવે છે, તેમજ ગીરનારના કોટથી ચઢાની વાવ સુધી લઇ આવે તેનો રૂ. ૧–૪–૦ તથા દાતારથી સારકુવા સુધી લઈ આવે તેનો રૂ. ૧–૪–૦ તથા દાતારથી સારકુવા સુધી લઇ આવે તેનો રૂપીયો એક ઠરાવવામાં આવે છે.

૫. ઉપલા દરના રૂપીયા શિવાય ડોળીવાળાને જણુ એક પ્રત્યે રૂપીયા ૦–૯–૦ દિવસ એકના ખોરાકના દેવા.

૬. ડોળીવાળાને પહાડ ઉપર એક દીવસથી વધારે રાખવામા આવે તો ઉપર જણુાવેલા દર ઉપરાત જણુ એક દીઠ રૂ. ૦–૬–૦ રોજના તથા રૂ. ૦–૨–૦ ખોરાકના મળીને રૂ. ૦–૮–૦ પ્રમાણે આપવુ. તેવા દિવસોમાં ડોળીમા બેમી પરચુરણ હરવા ફરવા જવા માટે જુદો દર લેવો દેવો નહિ.

૭. કોઇને જુનાગઢમાથો ચઢાની વાવ સુધી અથવા ચઢાની વાવથી જુનાગઢ સુધો ડાળી જોઇતી હોય તો દરેક બાજુ તરફ જવાના રૂ. ૦–૧૨–૦ લેખે દર સમજવો.

૮. કોઇને જુનાગઢમાથી સારકુવા સુધી અથવા સારકુવા સુધી ડાળી જોઇતી હોય તો દરેક બાજુ તરફ જવાના રૂ. ૦–૬–૦ લેખે દર સમજવો.

૯. કોઇને જુનાગઢથી ઠેઠ ગીરનાર ઉપર ગમે તે ભાગમા જવુ હોય તો પહેલી કલમમા લખેલા દર ઉપરત કલમ ૭ મીમા બતાવેલો દર આપવો,

૧૦. કોઇને જુનાગઢથી ઠેઠ દાતાર સુધી જવુ હોય તો પહેલી કલમમા લખેલા દર ઉપરાત કલમ ૮મીમા બતાવેલો દર વધારે આપવો.

૧૧. ઉપલા બદોબસ્તમા હરકત થાય તો તુરતજ નાયબની ઓફીસે જાહેર કરીને દાદને પહોચવુ. વખત ગયા પછી જાહેર કરે લક્ષ દેવાનુ સરકારની મરજીપર રહેશે.

૧૨. સરકારી હુકમથી ડાળી લઇ જવામા આવે તેનો દર જુદો સમજવો.

૧૩. હવે બધા રસ્તા સુધર્યા છે અને ડાળીને અડચણ કર્તા પથ્થરો પણ નીકળી ગયા છે તેથી કોઇ ઠેકાણે યાત્રાળુને તેમની મરજી વિરૂદ્ધ ઉતારવા નહિ.

સવત ૧૯૬૮ ના કાર્તિક વદ ૧૧, તા. ૧૬ મી નવેમ્બર ૧૯૧૧.

છગનલાલ હરિલાલ,
સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ, જનરલ ડીપાર્ટમેન્ટ, જુનાગઢ.

અહિ એક વાવ છે તે ચડાની વાવના નામથી ઓળખાય છે. તે સીધરાજ જયશીહની બધાવેલી છે આ જગ્યા ચડાની વાવના નામથી ઓળખાય છે.

ગીરનારનો ચડા.

આ ગીરનાર ઉપર ચડના પહેલા નીચે પ્રમાણે લેખ દ્રષ્ટીગોચર થાય છે—

ગીરનારના કાળા પથ્થરના બધાયેલા પગથીયાઓ માટે લખવામા આવેલા લેખની નકલ—

શ્રી ગીરનારના શીખર સુધી જતા આ કાળા પથ્થરના પગથીયા રૂ. ૧૫૦૦૦૦) ને ખર્ચે બનાયેલા છે.

આ કામ ઇસ્વીસન ૧૮૮૯ હીજરી ૧૩૦૭ સંવત ૧૯૪૫ મા શરૂ કરવામાં આવ્યુ હતુ અને ઇસ્વી. ૧૯૦૮ હીજરી ૧૩૨૬ સ. ૧૯૬૪ એટલે જુનાગઢના નવાબ સાહેબ આલીજહા નેકનામદાર સર રસુલખાનજી બાબી બહાદુર જી. સી. એસ. આઇ ના પરોપકારી રાજયના ૧૬ મા વર્ષમા પુરૂ કરવામા આવ્યુ હતુ

તેને માટે નાણા મરહુમ દીવાન સાહેબ હરિદાસ બીહારીદાસ સરદાર રાવબાહાદુર બેચરદાસ બીહારીદાસે યોજેલી અને મરહુમ ડાકટર ત્રીભોવનદાસ મોતીચંદ શાહ ચીફ મેડીકલ ઓફીસરની જાતની દેખરેખ નીચે ચાલુ રહેલી લોટરીમાથી સંપાદન કરવામા આવ્યા હતા.

પડયા છગનલાલ હરિલાલ,
પુરૂષોત્તમ કાનજી ગાંધી.
સેક્રેટરી ગીરનાર લો. જુનાગઢ

ત્યાર પછી પાચ પાડવોની ડેરી આવે છે તેમા ચાર ડાબી બાજુએ અને એક જમણી બાજુ ઉપર આવે છે ત્યાથી આગળ ચાલતા જમણી બાજુ (ચુના) ડેરી આવે છે. પછી છોડીયા પરબના નામથી ઓળખાતી જગ્યા આવે છે.

બરજશ સાહેબની ગણીત પ્રમાણે આ ૪૮૦ ચારસો એશી ફીટ ઉચું છે ત્યાથી આગળ ચાલતા વાલુની આબલીના નામથી ઓળખાતી આબલી આવે છે. આ જગ્યાએ કોઇ વાલુ નામની નાયકા રહેતી હતી. તે ઉપરથી વાલુની આબલી એવુ નામ પડેલુ છે. ત્યાથી આગળ ચાલતા વાકી રાયણ નામની જગ્યા આવે છે. ત્યા આગળ પાણીનુ પરબ બેસે છે ત્યાથી આગળ ચાલતા જટાશંકરની ડેરી આવે છે તે પછી ઘોળી ડેરી નામે ઓળખાતી ડેરી આવે છે ત્યા ચોમાસાના વખતમા પાણીનો ઝરો વહે છે. આ જગ્યા જમીનની સપાટીથી એક હજાર ફીટ ઉચી છે

આગળ ચાલતા કાળી ડેરીના નામથી ઓળખાતી ડેરી આવે છે ત્યાથી ઉપર જતા ભરથરીની ગુફા આવે છે આ એક ભોયરા જેવી ગુફા છે ત્યા (નાથજી) નામનો બાવો રહે છે ત્યાથી થોડે દુર માળી પરબની જગ્યા આવે છે. આ જગ્યા ચડામા મધ્યગાળાની હોઇને જનાર આવનાર લોકોને વીશ્રાતીનુ મુખ્ય સ્થાન છે. અહિ સાધુ લોકોને દાળીયાનુ સદાવ્રત મળે છે જાત્રાળુને પાણીનુ પુરતુ અહિ સાધન મલે છે પાણીની ટાકીઓ અને ચરમા (કુડ) બાધેલા છે. આગળ ચાલતા કાઉસગ્ગીઆનો પથર આવે છે અને ત્યાથી થોડે દુર હાથી પાણાના નામથી ઓળખાતો મોટો પથર છે. ત્યાર પછી થોડે દુર ચડતા ખબુતરી ખાણ આવે છે તેમાં ખબુતર ઘણા રહે છે

ને તેમા તેને રહેવા માટે કુદરતી રીતે બનેલા ખાડા જેવા ગોખલાઓ છે. ત્યાર પછી સુવાવડી પરબ આવે છે. (ત્યા જે જાત્રાએ આવેલ બાઇ હોય અને તેને તે વખતે ઓધાન હોય તો ત્યા નાળીયેર વધેરવા જાય છે) અને તે પછી આગળ ચાલતા પચેશ્વર મહાદેવની જગ્યા આવે છે ત્યા બાવા લોકો રહે છે. અહિં પાણીનુ સાધન યાત્રાએ આવનારને મળે છે. ત્યાથી આગળ ચાલતાં થોડે દુર 'ગીરનાર કોટ' ના નામનો દરવાજો આવે છે તે કાળા પથરનો બધાવેલો છે તેના ઉપર એક સુંદર ઝરૂખો (ગોખ) આવેલો છે.

શ્રાવકના નેમીનાથનાં કોટનાં મંદીર

અદરના કોટમા દાખલ થતા જમણા હાથ ઉપર સભવનાથજીનુ ડેરૂ છે તેમા સભવનાથજીની પ્રતીમા છે ત્યા ચોકમા સુરજકુંડના નામનો એક કુડ છે. ત્યા જાત્રાળુઓને નાવાની ગોઠવણુ છે.

ડાબી બાજુએ નેમનાથજીનુ મદીર છે તેના બહારના દરવાજા ઉપર એક લેખ નજરે પડે છે તે લેખ બોબે રોયલ એશીયાટીક સોસાયટીના ચોપાનીયાના પહેલા વોલ્યુમના પૃષ્ઠ ૯૪ ની ફુટનોટમા જેકબ સાહેબે લખેલ છે કે આ લેખ સં. ૧૧૧૫ ના ચૈત્ર સુદનો છે આ લેખના ૯ મા શ્લોકમા લખ્યુ છે કે યદુ વશમાં મંડલીક રાજા થયો તેનો પુત્ર નવઘણ તેનુ નામ દશમા શ્લોકમા છે અગીયારમા શ્લોકમા નૌઘણનો પુત્ર મહિપાળનુ નામ છે બારમા શ્લોકમા મહિપાળના પુત્ર ખેગારનુ નામ છે. ત્યાર પછીના શ્લોકમા જયશીહદેવ, મોગલશીહ, મેલકદેવ, મહિપાળદેવ ને માડલીકના નામો અનુક્રમે આવે છે.

દરવાજામાં પેસતાં આગળ ચાલીએ ત્યા ડાબી બાજુએ ચૌદ ઓરડાની ધર્મશાળા છે. આ શ્રાવક જાત્રાળુને ઉતરવાના ઉપયોગમા આવે છે.

તે ચોક મુકયા પછી પુજારી અથવા ગોઠીની ઓરડીનો મોટો ચોક આવે છે તેમા થઇને નેમનાથજીના ચોકમા જવાય છે. આ મુખ્ય દેવળ ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રીનેમીનાથજીનુ છે તે ચોકના ગર્ભાગારમા નેમનાથજીની શ્યામ મુરતી છે તેની આગળ અખંડ ઘીનો દીવો પ્રકાશે છે.

તેને આશ્રપાશ ફરતી ભમતી છે તે અંદરની ભમતી કહેવાય છે. તેમા તીર્થંકર યક્ષ યક્ષણી શમેતશીખર નંદીશ્વર દ્વીપ વીગેરે સર્વ મળી એકશો પચોતેર મુરતી છે.

રંગમંડપમા આડત્રીશ પ્રતીમા છે.

ગર્ભાગામામા પાચ છે.

એટલે બધી મળી કુલ ૨૧૮ પ્રતીમાઓ નેમીનાથના મંદીરમાં છે.

તેની જોડના રંગ મંડપમા એક ગોળ ઓટલા ઉપર ચારશેં વીશ જોડ પગલા છે.

તેની પશ્ચીમાદી બાજુમા આરશના ઓટલા ઉપર પણ ૪૨૦ જોડ બીજાં પણ પગલાં છે. આ ડેરૂ રતનશાહ ઓશવાળના નામથી ઓળખાય છે તેની પછવાડે પોરવાડ જંગમાલ ગોરધનવાળુ પુર્વાદ્દા દ્વારનુ ડેરૂ છે તેમા શ્રી આદેશ્વરજીની પ્રતીમાની પ્રતીષ્ઠા સં ૧૯૪૮ ના વૈશાક સુદ ૬ શુક્રવારે વીજયજીનેંદ્રશુરીએ કરેલી છે તે ડેરાની જમણી બાજુએ સતીસીરોમણી શ્રીરાજીમતીના પગલાંની દેરડી છે.

અમીઝરા પારશનાથ.

વર્તમાન કાળમા ચોવીશમાં તેત્રીશમા તીર્થંકરનું નામ પારશ-નાથ છે. આ નેમીનાથજીની મોટી ભમતીમા એક ભોયરૂ છે. તેમા [illegible]વેલા છે. તેને અમીઝરા પારશનાથ કહે છે તેને પાણીના ટીપા [illegible]મેશા ટપક્યા કરે છે આ ભોયરામા પેસતા સામે [illegible]મેમી તથા [illegible] મહદવા ભવનાના ડાબા બાજુએ જઈએ તો એક દ્વાર આવે છે તેમા થઈને એક નાના ઓરડામા જવાય છે તેમા નીચેના ભોયરામા ઉત-રવાના પગથીયા છે તે પગથીયા ઉતરીએ છીએ કે સનમુખ પારશ-નાથની [illegible]ાવીક મુરતી નજરે પડે છે. નેમનાથજીની મોટી ભમતીમા બધી [illegible]ીને ૧[illegible]૩ પ્રતીમા છે તથા અઢાર જોડ પગલા છે. તેમા મોટા પગલા શ્રીનેમનાથજીના છે.

ગટોર ગચ્છ.

(ધડો ધટુકો)

ત્યાથી આગળ ચાલતા કાળા પથરના બાંધેલા પગથીઆ આવે છે. ત્યાથી નીચે ઉતરતા ડાબા હાથે અદલજી દાદા રૂષભ દેવજીની મુરતી પદ્માસને જોવામા આવે છે.

શ્રાવક લોકો આ મુર્તીને ઉપરને નામે કેટલાકો ઓળખાવે છે. તેમા કેટલાકો તેને ગટોરગચ્ચ (ધડી ધટુકો) કહે છે તેની બેઠક આગળ તીર્થંકરની મુરતીવાળો એક પીળો પથર છે. તેની સામે પાચ મેરૂનુ એક દેવળ છે. તેમા જૈન સીદ્ધાંતના વર્ણવેલા મેરૂ નામના પાચ

સુવર્ણનાં સાસ્વત પર્વતના આકાર છે ચોમુખી એટલે ચારે બાજુ તરફ ચાર મુખવાળી ચાર પ્રતીમાઓ છે ચાર ખુણે ચાર મેરૂ અને પાચમો મેરૂ મધ્યભાગે છે.

આ દેવળના ડાબી બાજુના બારણામા થઇને મેરકવશીમાં જવાય છે તેમા મુખ્ય મદીર બહારના મંડપમાં ખડીત કરેલી ઘણી મુરતીઓ જોવામા આવે છે.

મુળ નાયક-મુરતી સહસ્ત્રફણી પારશનાથની છે તેની આશપાશ બીજી સાત પ્રતીમાઓ છે. ભમતીમા અઠ્ઠાવન પ્રતીમા છે. દક્ષીણ તરફી ભમતીમા અષ્ટાપદ પર્વત છે તેમા ચોવીશ પ્રતીમા છે ઉત્તર તરફની ભમતીમાં ચોમુખુ જોવાલાયક દેવાલય છે. પંચમેરૂની વીશ પ્રતીમા ગણતા સર્વમણી આ ટુકમા એકશો તેર પ્રતીમા છે. આ રંગમડપની તેમજ ભમતીના કોતર કામની કારીગીરી વખાણવા લાયક છે.

સહસ્ત્રફણી પારશનાથનુ દેરૂં.

આ ડેરૂ જુનું અને જોવા લાયક છે, તેનો રગમડપ સોભાયમન છે ત્યા પુજા ભણાય છે ત્યારે પુરૂષ વર્ગ નીચે અને સ્ત્રીવર્ગને ઉપર ગેલેરીમા બેસી સાભળવાની ગોઠવણ ઘણીજ સારી છે. તે દેવાલયમા સહસ્ત્રફણી પારશનાથની પ્રતીમા છે. તેની આસપાસ ૨૫ પચીશ બીજી પ્રતીમાઓ છે. તથા ભમતીમા ત્રણ દેરાશર છે. તે બે દેરાશરમા ત્રણ ત્રણ પ્રતીમા છે તેમજ ઉતર તરફના દેરામા પાચ પ્રતીમા છે. ત્યા પાશાણની ચોવીશી છે તેમા પણ પ્રતીમાઓ છે.

કુલ મળી અહિં ૩૭ સાડત્રીશ પ્રતીમાઓ છે આ ડેરૂ ગીરમા ઘણે દુરથી નજરે પડે છે. તે ડેરાની દક્ષીણાદી ડેરીમાં અજીત નાથજીની પ્રતીમા છે. પશ્ચમાદી ડેરીમા આદીનાથજીની મુરતી છે. ઉતરાદી બાજુની ડેરીમાં અજીતનાથજીનુ બીંબ છે. આ ડેરાઓ શગરામ સોનીના નામથી ઓળખાય છે શગરામ સોની અકબર બાદશાહના વખતમાં પાટણમા રહેતો હતો અને તેને અકબરશા મામો કહી બોલાવતા એમ કહેવાય છે.

અભીનંદનનાં ડેરાં.

કુમારપાળ સને ૧૧૪૩ થી ૧૧૭૪ સુધી ગુજરાતનો રાજા હતો તેણે આ ડેરાઓ બંધાવ્યા હોય એમ કહેવાય છે. તેને ફરતી વંડી છે. તેમા ત્રણ ડેરા સાથે હારો હાર આવેલા છે તેમા વચલુ ડેરૂ મોટુ અને ગર્ભાગાર છે. ને તેમાં સામળા પારશનાથની મુરતી છે એક ડેરામા ગોળ સમવ સરણુમા ચોમુખીજીની મુરતી છે અને એકમા ચોરશ ચોમુખીજીની મુરતી છે. એ ડેરામા સળીના પથ્થર વાપરેલા છે તે વસ્તુપાળ તેજપાળે પરદેશથી લાવી વાપરેલા હોય એમ કહેવાય છે આ ડેરાની વામે વસ્તુપાળ તેજપાળની માતાનુ ડેરૂ છે. તેમા સંભવનાથની મુરતી છે

સંપ્રતી રાજાનું ડેરૂં.

આ ડેરામા નેમીનાથની પ્રતીમા છે. રંગમંડપમા ચક્રેસ્વરીની પ્રતીમા છે તેમા ત્રણ તાઉસ-ગીયા છે. તેમા એક ૫૪ ઇંચ ઉચો છે ને બીજા ૧૩ તેર ઇંચ ઉચા છે શીવાય મંડપમા બીજી ૩૫

જીનેશ્વરી પ્રતીમાઓ છે સા એક વીમળનાથની મુરતી છે. તે ૪૮ ઈંચની છે

શ્વેતાંબરનાં બીજાં દેવળો અને જોવા લાયક જગ્યાઓ.

આ શીવાય એક શંભુનાથનુ ડેરૂ છે. તેની પાસે જ્ઞાન વાવ નામની વાવ આવેલી છે, તેની સામેના ગળનારામા થઇને ચદ્રપ્રભુજીના દેરાસર આગળ જવાય છે. તે ડેરામા ચદ્રપ્રભુજીની મુરતી છે. તેની સામે એક માતાની મુરતી છે. તેમા ૧૩૧૮ ની સાલનો એક લેખ છે આ માતાની મુરતી અને લેખ ઉપરથી જૈન શીવાય પ્રથમ આ બીજા હીંદુ ધર્મનુ દેવાલય હોય એમ અનુમાન થાય છે, તે દેવળ મુકી જમણી તરફ જતા મોટા મોટા લેખ આવે છે. તે હાલ વંચાય તેવી સ્થિતીમાં નથી ત્યા આગળ બીજુ એક શાન્તીનાથનું મદીર છે તેમા નવ પ્રતીમા છે. જમણી બાજુની એક મુરતીમા કળશનુ તથા ડાબી બાજુની મુરતીમા સસલાનુ લાચ્છન છે. તે દેવળની ડાબી બાજુમા શાન્તીનાથનુ બીજુ દેવળ છે તેની આશપાશ બે મુરતી છે. તે ડેરાની પાસે ભોયરામા નેમીનાથી નવભવની પત્ની રાજીમતીની ગુફા છે તેમાં રાજીમતીની ઉભી મુરતી છે તથા પડખે રહેનેમીની નાની મૂરતી છે. આ ગુફા રાજલ વેજલના નામથી ઓળખાય છે

દીગમ્બરી (હુમડના) દેવાલય.

કોટના દરવાજામા પેસતા જમણી બાજુ આ દેવાલયો બધાએલાં છે. તેમા મોટુ અને નાનુ એમ બે દેવાલય છે મોટુ દેવળ

ઉત્તરદ્વારનું છે અને તેમાં અગીયાર જીન બીંબ છે. તેમાં મુખ્ય મુરતી નેમીનાથની છે. તે મુરતી સં. ૧૭૪૯ ની છે, તથા બીજી મુરતી શાન્તીનાથની છે તેમા ૧૬૫૫ ની સાલની છે તેનું ડેરૂ પશ્ચીમાદી દ્વારનું છે. તેમા બે બાજુએ પારશ્વનાથ અને મધ્ય નેમીનાથ એમ ત્રણ પ્રતીમા છે.

આ ડેરાની ઉંચાણમાં શીતળનાથની જગ્યા છે મલવાળું ડેરૂ મુકી આગળ રસ્તો લેતા જમણી તરફ ચોમુખ (ચોગીવાળુ) જીનાલય છે. પશ્ચીમ દક્ષીણ પુર્વ અને ઉત્તરના બીમ્બોમા અનુક્રમે ગચ્છપ શશી, કમળ અને સ્વસ્તીકના ચીન્હ છે.

પ્રકરણ ૭ મું

ભીમ કુંડ.

કોટમાં પેસતા ભીમ કુડ નામનો કુંડ આવેલો છે. તેમા ડુંગરમાથી પાણીનુ ઝરણુ ત્યા આવે છે તે કુંડ કોટથી થોડે દુર ચાલતાં દક્ષીણી બાજુમાં છે આ કુંડ કાળા પથ્થરથી બધાએલો છે ઉપર વૃક્ષની ઘટા છે. તેને ફરતી વડી છે. આ કુડ ભીમના પ્રહારથી પાતાળ ફોડી ભીમે પાણી કાઢેલુ છે, એમ ગીરનાર માહાત્મમાં તેનુ વર્ણન આપેલુ છે.

હાથી પગલું.

ભીમ કુંડ ઉપરથી એક બારીને રસ્તેથી હાથી પગલે જવાય છે અહિ એક નાનો કુંડ છે. તેમા ગજપદ આકૃતીનો એક ગોળ પથ્થર પાણીની વચ્ચોવચ છે. તેનુ મહાત્મ સ્કંદ પુરાણુમા એ ઇંદ્રના ઐરાવત હાથીએ અહિં પગ મેલી જળ કાઢેલું છે. તેમાં સ્નાન કરી દાનાદીક કર્મ કરવુ તેવુ લખેલુ છે.

ગૌમુખીગંગાં.

આ જગ્યાએ એક મોટો કુડ બાંધેલો છે તેમા ડુગરમાંથી પાણીનું ઝરણુ આવે છે તે ઝરણુના મુખ આગળ ગૌમુખ આકૃતી છે. તેમાથી જળધારા આ કુડમા પડે છે. તેને "ગૌમુખીગગા" કહે છે. આ હીંદુઓના તીર્થનું સ્થાન છે. બીજી પણ હાલ એક બે ટાંકીઓ

બધાએલી છે. ત્યા શીવાલયો છે' લોકોને ઉતરવાની સોઇ સારી છે. તેની બાજુમાં નાગર ગ્રહસ્થ ગીરધરલાલ માધવરાયની બધાવેલી ધર્મશાળા આવેલી છે. ને તે હાલ નાગરી જ્ઞાતોની દેખરેખ નીચે છે આ જગ્યાએ ત્રભેટો છે. અને ત્યા અબાજી, શતદાસજી, તથા કોટમા જવાના એમ ત્રણ રસ્તા ભેળા થાય છે. ત્યાથી અમાજીની ટેકરી ઉપર ચડવાનો ચડા છે અબાજીને ડેરે જતા રસ્તામા સાચાકાકાની જગ્યા આવે છે ત્યા આગળથી અબાજીની ટેકરી ઉપર જવાય છે.

શ્રી અંબાજી.

ગીરનારની સઉથી ઉચી ટેકરી ઉપર આ મંદીર બધાએલુ છે. આ મદીર કાળા પથ્થરની બાધણીથી શીખરબધી બધાએલુ છે તેના આગળના ભાગમા મડપાકૃતિથી ચોક આવેલો છે ડેરામા અબાજી માતાની મુરતી બીરાજે છે દેખાવ ભવ્ય અને ચીત આકર્ષીત છે. માતાજીના દર્શન કરવાને હજારો ગાઉથી લોકો અહિઆ દર્શનાર્થે આવે છે. તેની માનતાઓ ચાલે છે. આ મંદીર અતીત સાધુઓની માલેકીનુ છે તેનુ ગામમા સ્થાનક ભીડભજન માહાદેવની જગ્યામા છે આ માતાજી પાસે નાળીએર વધેરવા શીવાય હીંસીક હયા કોઇ પણ પ્રકારની થતી નથી, તેમજ માતાજીની મુરતી પાસે ઘીની જોતો (દીવા) અખડ બળ્યા કરે છે

આ ટેકરી ઉપરથી શહેરનો દેખાવ તેમજ આસપાસના ગામોનો દેખાવ ડુગરોના ઢરાણુ ઉચાણુ પ્રદેશ, પાણીના ઝરણો ને વનસ્પતીની ઘટાઓ જોવાથી માણસનુ મન આનદ પામે છે.

ગોરખ નાથની ટુક.

અંબાજીથી પાછળના ભાગમા ઉતરતા નીચાણના ભાગમા આ ચોથી ટુક આવે છે તે ઓઘડની ટુકના નામથી પણ ઓળખાય છે.

ત્યા ગુફામા જતા અંદર ગોરખનાથના પગલા છે. ત્યાથી આશરે ચારસે ફીટ નીચે ઉતર્યા પછી પાચમી ટુક શ્રીગુરૂ દત્તાત્રયની આવે છે ત્યા શ્રી ગુરૂદત્તાત્રયના પગલા છે. આ માર્ગે જવુ ઘણુ વીશમ પડે છે.

ત્યાંથી છઠ્ઠી ટુક ઉપર જતા કમલકુડ આવે છે આ કુંડના નીચાણના ભાગમાં આશ્ચર્યકારક વનસ્પતીઓ થાય છે. તે રતન બાગના નામથી તેટલો ભાગ ઓળખાય છે સુગધીત વાળો વીગેરેના વૃક્ષો તેમજ ઘણી શોધે હાથ ન લાગે તેવી અમર ઔષધીઓ બારે માસ તાજી અને લીલી આ ભાગમા મળે છે તેને માટે ઘણા વિદ્વાનો તેમજ વૈદ્દો અહિ તેની શોધ કરવા માટે આવે છે. વિશ્વ વિખ્યાત થએલી અને બચ્ચાના સર્વ રોગ નાશકારક અમર ઔષધીની બનેલી અને યોગીની બતાવેલી "ગીરનારી બાળા ગોળીઓ" આ રતન બાગની ઔષધીઓથી બનાવવામા આવે છે. તેના સેવનથી બચ્ચાંના અનેક રોગો દુર થઇ કાન્તીવાન અને તદુરસ્ત બને છે.

કાળકાર્ના ટુક.

ત્યાથી સાતમી ટુક ઉપર જવાય છે. આ માર્ગ ઘણોજ વીશમ

આ ગોળીઓ જુનાગઢવાળા હરજીવનદાસ ન્યાલચદને ત્યા બને છે. અને જેની કીમત ગોળી ૨૦૦ ની ડબીનો ફક્ત રૂા. ૦-૮-૦ છે. પો. ખ. જુદુ પડશે.

અને અઘરો છે. આ જગ્યાએ કોઇ મહાપુરૂષો (જોગીગો) કે મહા જોરાવર માણસોજ જઇ શકે છે. ત્યાં જવા માટે એવી દંતકથા ચાલે છે કે "બે માણુસ જાય તો એક પાછુ આવે છે" એ વાત સત્ય માનવા જેવી છે કારણુ કે રસ્તો ઘણો વીકટ અને વીકાળ છે તેથી નુકશાન લાગવા સંભવ છે વળી એવુ પણુ કહેવાય છે કે ત્યા અઘોરી બાવા પણુ રહે છે. તે હીંસક પ્રાણીનુ સ્વરૂપ ધારણુ કરી મનુષ્ય ભક્ષણુ કરી જાય છે. એવા દાખલા કોઇ કોઇ વખત બને છે

આ જગ્યાએ કાળકા માતાનુ ભોયરૂ છે અને તેમાં માતાનુ ત્રીશુલ તથા મુર્તી છે.

આ ટુક આગળથી શ્રીગીરનારની પાછળના ભાગમા ઉતરી જવાનો રસ્તો છે.

અહિંથી પાછા ફરતાં ગૌમુખીના દેવળ આગળ થઇ સતદાસજી તથા આચાર્યજી મહાત્માશ્રીની જગ્યા તરફ જવાય છે.

સંતદાસની જગ્યા.

આ જગ્યામા ખાખીબાવા શતદાસજી નામના સાધુ રહે છે. તેમજ ત્યા રામચદ્રજીનુ ભવ્ય મદીર છે તથા ધર્મશાળાઓ છે. મુ-સાફર વર્ગને ઉતરવા માટે સોઇ ઘણીજ સારી છે તેમજ પાણી પાગરણુ વીગેરે ત્યા આગળ મળે છે તેમજ રશોઇ કરી જમના માટે ઠામ વાસણુ પણુ મળી શકે છે તેમજ આ જગ્યા હવાલાયક અને મનોહર છે. અને ત્યા દાલીયા વીગેરેનુ સદાવ્રત્ત આપવામા આવે છે.

ભૈરવજયનો પથ્થર.

સંતદાસજીની જગ્યા પાસે આ ભૈરવજપ નામનો મોટો પથ્થર

આવેલો છે. તેની નીચાણુનો ભાગ ઘણોજ ઉંડો છે. તેથી ત્યાં પથ્થર ઉપર કોઇ જઇ શકતું નથી પહેલાના વખતમા જેને આત્મઘાત કરવો હોય તે તે પથ્થરપર ચડી પડતું મુકતા તેથી તેણે ભૈરવજપ ખાધો એમ કહેવાતુ " હાલ પણ ઉતાવળ કરનાર કોઇ પણ લોકોને ભૈરવ-જપ ખામા એવી કહેવત કહેવામાં આવે છે."

આચાર્યજીની જગ્યા.

રામાનુરાજ સપ્રદાયના આચાર્યજીની આ જગ્યો સંતદાસજીની જગ્યાની પુર્વાદી બાજુએ નીચાણમાં આવેલી છે. અહી શ્રી રામચંદ્ર-જીનુ મંદીર છે. જગ્યા આચાર્યજી સપ્રદાયના સાધુ લોકોની માલેકીની છે અને ત્યાં પણ પાણી પરગણુ વગેરે તથા ઠામ વાસણુ રસોઇ કરવા માટે મળી શકે છે. ત્યા ધર્મશાળાઓ તેમજ ઉતરનાર માણસની સારી સંભાળ લેવામા આવે છે. અને ત્યા ખીચડીનુ સદાવ્રત દેવામા આવે છે.

અહિંથી ઉતરી "ઝોબી" નામના રસ્તેથી તલાટીમા અવાય છે. ત્યા રસ્તામા નીચે લખેલાં સ્થાન આવે છે.

શેશાવન ભરતવન.

આ જગ્યામા ખાખીબાવા સાધુ રહે છે ત્યા આબા, વાંસ તથા બીજા અનેક જાતની વનસ્પતીઓની ઘાડી ઝાડી છે. અહિં આવતાં રસ્તામા એક સીતામઢી નામની જગ્યા આવે છે.

ભરતવન.

આ જગ્યામાં આબાના વૃક્ષો ઘણા છે. અને જંગલી પશુ પક્ષી જેવા કે વાદરાં, વાઘ, વરૂ, મોર, ઇત્યાદી જંગલી જનાવર પણ રહે છે

ત્યાં આગળ એક રામચંદ્રજીનુ મંદીર છે. ત્યા બાવો રહે છે. આ જગ્યા મનોહર, સુંદર અને એકાંતને માટે સર્વથી શ્રેષ્ટ છે તેમ પાણીની સગવડ સારી છે. ત્યા એક સુંદર બગીચો છે. તેમા લીંબુના વૃક્ષ ઘણાં છે. અને તે ફળો ઘણાં સારા અને વખાણવા લાયક છે

લાખાવન હનુમાન ધારા.

આ જગ્યામા આંબા તથા બીજી ઘણી જાતની વનસ્પતીઓ ને વાંસના ઘાટા જંગલો છે

હનુમાનધારા.

ત્યાથી હનુમાન ધારા તરફ જવાય છે. આ જગ્યાએ હનુમાનજીની મુરતી છે અને તેના મુખારવીંદમાંથી પાણીની જળધારા વહે છે ત્યા બાવા સાધુ રહે છે. અને ઝાડી પણ ઘણીજ છે. પાછા ત્યાથી ફરતાં સેશાવન આવીને તલાટીમા આવવાનો રસ્તો છે તે માર્ગ ઘણો વિકટ છે તેથી તેનુ નામ " ગેબી માર્ગ " એવુ નામ પડેલુ છે

સમાપ્ત.

શ્રી ગણેશાય નમ:

ગીરનાર કલ્પનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

શ્રીગીરનાર કલ્પ લીખ્યે તે ૐ નમ: શ્રી સરસ્વતી શ્રીગીરનાર પ્રષ્ટવા દામોદર માયનાશનં સુવર્ણ રેખા જલપીત્વા પુનરજન્મ નવીધ્યતે–હેમાચળના રેવતાચળ, આદશતપુત્ર, મેરૂની શોભા સરીખા છે. તેમા ગીરનાર પર્વત સર્વથી શ્રેષ્ટ છે. કોઇ દેવતા ગિરનાર વીના શીધપદ પાળતા નથી જે કોઇ શ્રીગીરનાર સાધન કરે તો ઘેરથી ચાલવુ ત્યારે જટાશકર મહાદેવનુ ધ્યાન ધરવુ, શકર કેવા છે. નદીપર ચડયા છે, ભસ્મ ધારણ કરેલ છે, વાઘ્રચર્મ ધારણ કરેલ છે સરપનો હાર પહેર્યો છે. વામઅગે ઉમીયા છે. શ્રીગણપતી વીર ભદ્ર સંગે રહ્યા છે. ભાલે ચંદ્રમા છે. એવા સ્વરૂપનુ ધ્યાન કરી ચાલવુ પ્રથમ ઇંદ્રેશ્વર જવુ ત્યા ગણપતીનુ પુજન કરવુ રકતચદન પુષ્પ રાતી કરણુના ફુલ ધુપ ગોળનો કરવો પછી શીવ પુજન કરવુ પચામૃતે તાદુલ શ્રીફળ સહીત ત્યા પંચાક્ષર મત્ર ૧ાા લક્ષ કરવો. ગણુપતી ગાયત્રી લક્ષ ૧ા કરવી પછી ત્યાથી ઉજવલ મુખ ક્ષેત્રપાળ પુજવા ત્યા દુધપાક કરવો પંચામૃતે પુજન કરવુ પછી દુધપાકના ચાર ભાગ કરવા કએ ભાગ જોગીનો બીજો ક્ષત્રપાળનો, ત્રીજો ભેરવનો અને ચોથો પોતાને જમવો. ત્યા નાગમંત્ર લક્ષ ૧ કરવો તેમની ૭બલી નાગ મહાવીર્ય મારૂતભક્ષનો દીશીમહામીધીદાતારય ક્ષેત્રપાળ સમર્ન્યા વૃતમ ત્યા થકી પશ્ચીમ દીશાએ ભેરવ છે ત્યા જવુ ત્યા દીન સાતમા મંત્ર લાખ ૧ાા જપવો તે મંત્ર ૐ ભેરવાય શીવાય

રૂપાય ઇશ્વરીકૃપાયનમઃ ત્યારે શ્વાન પ્રગટ થઇ માર્ગ દેખાડે ત્યાં મુચ કુદ જવુ. પંચાક્ષર મ ત્ર લાખ ૬ કરવો. પચામૃતે પુજન કરવુ પછી રેવતી કુડ અને દામોદરમા નહાવુ તેથી અઘોર પાપ દુર થાય. ત્યા પરમેશ્વરનુ પુજન કરવુ ત્યા બ્રહ્મા પ્રસન થઇને દેવ ચક્ષુ આપે ત્યાથી ચાલવુ તે અરવસ્થામાના પર્વતે જવુ ને હેઠે વૃક્ષત્રણ ૩ છે. તેની છાયા અવીચળ છે. તે ક્ષીર વૃક્ષ છે. તે નીચે બેસી પંચાક્ષર મત્ર લાખ ૧ જપવો એટલે દેવ ચક્ષુ થાય દેવતાના વૈમાન આવતા દેખાય નીલગીરી પર્વતના ભાગ ૩ ત્રણ છે. ત્યા સદા જોગી રહે છે. તે ચારભુજાના છે. ત્યા માસ એક રહેવુ પ્રણાયામ એક હજાર આઠવાર કરવો. (જપવો) ત્યારે સ્વર્ગમા જવાની ગતી થાય ત્યાથી સેવાંવન જવુ ત્યા જોગી ૩ જુગના રહે છે ત્યા દુધીયા વેલા છે ત્યાં ગ્રંથકુંડ છે. ત્યા સ્વત પ્રકારની બુટીયો છે. તેણે કરી કોઢ પત, ખેન, જલધર, સનેપાત, વાઇ, ભ્રમના એટલા મટે ત્યાં હેમ રૂપાની બુટીઓ છે. ત્યા શકતી બીમારી કાકરી છે તેણે મૃત્યુ સજી-વન થાય તે લઇને સુખમના પર્વતે જાવુ ત્યા લીંડી જેવી કાકરી છે ત્યા પાષાણુ થેપલી છે. ત્યા રજ વીભુતી છે. તે ધાતુમાં નાખે એટલે સોનુ થાય. ત્યાથી વીજીત પર્વતે જાવુ ત્યા વૃક્ષનો પત્ર તાંબા વરણા છે. તે પત્રનો રસ આખમાં અજન કરે તો પૃથ્વીમા દ્રવ્ય દાટેલુ નજરે પડે ત્યાંથી સીધમના પર્વત જાવુ ત્યા સીદ્ધ ૩ છે. તે સીદ્ધ પાસે નારાયણાત્મનો મંત્ર લાખ ૧૧ જપવો તે મંત્ર ૐ નારાયણા નમહાય મંત્ર જપવો.

પછી ત્યાથી પુર્વ દીશાએ માતા કુંડ છે તેમા નાહાવુ પછી સુર્ય કુડ છે તેમા નાહાવુ તેમા નાહાવાથી બુદ્ધી ઘણી આવે ત્યાથી

ભંડારી પર્વત પુર્વમાં કોશ દોઢ છે. ઉપર છે તે ઉપર એક સીધ્ધ રહે છે ત્યા રામછાલી છે. ત્યાથી સાકુચી નામે પર્વત છે તે ઉપર ચઢવુ. કીડીની પ્રમાણે ચઢવુ તેની થેપલી કરવી તે ધમતા સુવર્ણ થાય રૂપાનો રસ થાય ત્યાથી ઉતરે ત્યારે સુભ નામે થાનક છે ત્યાં બીજોરાનો વૃક્ષ છે તેનો રસે ત્રાંબાના પતરા ઉપર લેપ કરવો પછી ધમે તો હેમ થાય ને ઘાયલનો ઘાવ માંલી જાય તે અગળ નીલક ફેરી પાશાણુ તે ધનના નાહ્ થય ત્યાના હનુમાનજી એક કરાવી પાસે રાખે તો સરસ્વતી સમુદ્ર થાય ને આયુશ્ચ ચોગણી થાય. બીજો-રાના મુળ ફળ ઘસીને તીલક કરે તો ત્રણ લોક સુજે વાજીયાને પુત્ર થાય તે પર્વત હેઠે શીધેશ્વરનુ દહેરૂ છે ત્યા સુવર્ણ રેખા નદી છે. ત્યા શીવનુ પુજન પંચામૃતે કરવુ ત્યાથી સાત ઘેનુ ભેર પુજવા ત્યારે ભેરવ પ્રસન થઇને દર્શન કરાવે સર્વ રચના ભીતરની તથા બહારની દેખાડે ત્યા માસ એક રહેવુ પછી રત્નેશ્વર જાવુ ત્યા સાઢા ત્રણ કરોડ રત્ન સમુદ્ર છે ત્યાથી ગધેશ્વર પર્વતમા ૫ શીધ છે રીષી મળે સીધેશ્વરનાં ભેરવ રામ છાલીના દુધની ક્ષીર કરી ખવરાવે છે તે ખાધેથી કંદ્રુપના જેવુ સ્વરૂપ થાય નખ કેશમાથી અમૃત ઝરે સર્વ દેવ શાસ્ત્ર આવડે તે દેવતાની કળાથી થાય. દશ લોક સુજે સીધેશ્વ-રથી દક્ષીણ દીશાએ હાથ સહસ્ત્ર ૫ ચોતેર ઉપર એક પાશાણ છે તે હેઠે રશકુપની વાવ છે દક્ષીણ તરફ ચડીને ઉત્તર તરફ આવવુ સાં: નમઃ શીવાય. ભૈરવાય એ મંત્ર લાખ ૧ સવા જપવો પછી ત્યાથી ટેક મારવી તે હેઠે વજર સરીપી ધારા છે તે ૧૧૦૦ હાથ ઉંડી છે તે ભૈરવજી લે છે ત્યા નાગ તંબોલીયો રહે છે તે ભક્ષ કરવા આવે ત્યારે ભૈરવ બળીદાન દે છે ત્યાથી બીજે ચોકે જાય ત્યારે ૬૫ પગ-

થીયા મુકી તે વાર પછી ૩૧૩ પગથીયા છે તેને સુવર્ણ મણી જડેલ છે ત્યા જળનું દર્શન થાય તે જળ સ્વેત છે ને સુગધી તો અત કસ્તુરીથી વીશેશ છે. વીજળીના જેવુ તેજ છે તે જળમા નાવાથ એકાદશ હજાર હાથી બળ થાય અત્રીકક્ષથી દેવતા સરવે જે જેકા કરે છે પુષ્પની વૃષ્ટી કરે છે દુદભી નાદ કરે પાછો વળે ત્યારે ના વચન દીયે ને સજીવન મંત્ર આપે સ્વર્ગે જાવાની વાયુના જેવી ગત થાય પછી વૈમાન ઉપર ચડે ત્યારે સુર્યદેવ પ્રસન થઇને દેહ વ નીકળે ને રશ કુપની વાવ પૃથ્વીમા ત્રણ છે તેમા ગીરનારની રશ કુપની વાવ ધીક છે તે ઇશાન તથા નૈરૂત્ય દીશાએ છે મત્ર ૐ નમ શીવાય ક્ષેત્ર

વખતે ત્યાથી શીવેશ્વરને મળી દાન દીજીએ દેવ શીવેશ્વરન પુજા કરવી પછી ઉપરનો મત્ર લાખ ૨॥ જપવો તે પંચાક્ષરને શીઘેશ્વરની દક્ષીણ દીશાએ ત્રીખરાગ બાવળ છે શ્રી ભગવાન ભગુરે આવી વાણી કરી સર્વ લઘુ જાણે તેનુ મુળ ચુશી રશથી એવા વર સહસ્ત્ર જીવે. ક્ષેત્રપાળનો મત્ર ૐ અરખી મરઠી સબલી સ્વાહા મત્ર સવા લાખ જપવા. પ્રથમ આ તીરથ નહાઇએ પછી ચદ પુષ્પ ચડાવવા એટલે મત્ર પ્રસન થાય બળ મત્ર ૐા અવધુતા મહારૂદ્રાય સ્વાહા એ મંત્ર દીવસ બે કરવો તથા મત્ર દેવની પુ કરવી એટલે મુવુ સજીવન થાય ત્યાથી પુર્વ દીશાએ પર્વતમા માનશ શીલા છે. તે હેઠે સરસવ સરીખા પાશાણ છે તે પાશાણની પોટલ બાધીએ ચાલી તે પવતે પાશાણ ચક્રરૂપ થાય છે તેથી આધુ ધા કામ પડે નહિ ત્યાથી હાથ ૪૦ ઉત્તર દીશાયે વિશ્નુની મુરત્તી આનુલીયે બ્રહ્મા દેખીયે. મત્ર ૐ વીચીત્ર વીચીત્રરૂપે શીખી

સ્વાહા પછી દ્વાદશ અક્ષરે હોમ કરવો એટલે કૈલાશ વૈકુંઠ દ્રષ્ટે આવે ત્યાંથી કાલગ પર્વતે જાવુ ત્યા વૃક્ષ ચાર ૪ તેની અચળ છાયા છે. તે હેઠે જપ કરવો દ્વાદશ અક્ષરનો કરવો એટલે કલકના દડા પડે ત્યાથી કાળજવન પાસે જવુ ત્યાથી વીભુતી લેવી તો પન કોઠ બેડી બંલીવાન હળે ત્યાથી તે સર્વે પર્વતે જાવુ ત્યા એક જોગી છે તેનુ દરશન કરવુ ત્યાથી પ્રવેશ્વરે જવુ ત્યા પ્રવ જીર્ણગઢ જાણું ને બધુ ત્યા છે પછી લક્ષ્મણ ટેકરી જાવુ ત્યાથી મુચકદે જાવુ તે પર્વતના કુંડમા નાવુ ત્યાથી દામોદર કુડમાં નાવુ ત્યા જન મૃત્યુ ટળે ત્યાથી મણી ચોક જાવુ ત્યાથી ભવનાથના દરશન કરવા મરઘી કુડમા નાહીને અત્રી અનુસુયાના દરશન કરવા ત્યા માશ એક ફળ આધારે મત્ર જપવા ત્યારે દેવતા પ્રગટે તે મત્ર ૐ નારાયણાય નમ એ મત્ર જપવો ત્યારે અનુસુયાજી દતાત્રયને ઘણુ વીનય કરી આ જીવ તમારે શરણે મુકયો છે ત્યાથી રીદ્ધી બુદ્ધી શીદ્ધી ત્રણે મળે, ત્યાથી ગીરનારનો દાશ દો ડીયાનો ઇલાશ પર્વત ચઢવો કોશ એક ત્યાં માળી પરબ છે ત્યા શીધચાર છે ત્યા અમૃત વાવ છે ત્યા સુઇ ત્યા લાલ સરોવર છે. તેમા નાહાય તેનુ ૫દર હજાર વર્ષનુ આયુશ થાય ત્યાથી પાડવ ગુફાએ જવુ ત્યા પાચ રાત્રી રહેવુ શકતી સારી થાય ને પાડવ દરશન દેય ત્યાથી હનુમાન ધારાએ જાવુ ત્યા હનુમાન ગાયત્રી લાખ ૧ જપવી એટલે હનુમાનજી પ્રસન થાય બળ આપે તે પચાશ કરોડ પૃથ્વી દીન એકમા ફરે એવુ બળ દીયે. ત્યાથી કોશ બે ઉપર રગમોલ છે ત્યા ભીમકુડમા નાવું ત્યાંથી પચાશ કદમ ઉતરતા ગંગાધર શીવ છે તે શીવટ પકીયા કહેવાય છે તે જાર ભૈરવ છે ત્યા દેવીનુ સ્થાન છે તે બળીદાન લીયે છે ત્યાથી રાજલ દેવીની ગુફા છે તે પાંડવ ગુફા

મનહર યાકુતી.

આ યાકુતી શ્રીમાનોને સુખરૂપ, ઉદાશીને આનંદરૂપ, ચતુરને ચમત્કારી, કામીને મસ્ત બનાવનાર સર્વ ઔષધોનો સરદાર

મનહર શું શું કરી શકે છે

મનુષ્યના મગજને મસ્ત બનાવી દેય છે, અશક્તને શક્તીવાન બનાવે છે, નબળાને રૂષ્ટપુષ્ટ બનાવે છે, આનંદીને ઉત્સાહી બનાવે છે

ટુકામા પુરૂષત્વહીન થએલાઓને સસારનું ખરૂ સુખ, પ્રાપ્ત કરાવી આપનાર મીત્રની ગરજ સારે છે. નીરાશીત થએલાઓને આશાવત બનાવે છે માત્ર એકજ ગોળીથી તેનો ચમત્કાર દેખાડી આપેછે.

ફી. ગોળી ૩૦ ની ડબી ૧ ના રૂ. ૨–૮–૦ બે રૂપીઆ આઠ આના સુન્ય પાઈ. પોષ્ટ ખર્ચ જુદુ.

એમ. જે. દેશાઇ

જુનાગઢ

આતે શું??

સુરત શહેરના અંદર પુજનપાત્ર લઇ ગૌરીપુજન કરવા જતી શ્રીમંત બાળસખીઓના મુખમાથી **આતે શું** એ શબ્દો સંભળાતા હતા. આ બન્ને વચ્ચે નિચે પ્રમાણે વિનોદવાર્તા ચાલી રહી હતી.

વિદ્યાદેવી—બેન રસીકમણી, આજે તો કાંઇ નવીન ખુશબોની બહાર-રમા ધમકો છો ? આવી મનહર ખુશબોની બહારથી મને અજાણી રાખી એકલો આનંદ લેવા એકલપેટા કેમ થયા છો ?

રસીકમણી–બેન આની બહારથી તો હું પણ ખુશ બની ગઇ છું. આ **મુખ વિલાસ**નું ગઇ કાલેજ 'એના' ઉપર જુનાગઢથી આવેલુ છે અને તેનો સ્વાદ તથા ગુણથી અમો બધા ચાખનારાઓ ખુશ થઇ ગયા છીએ અને કાલે એક દઝન ડબી વી. પી. થી મંગાવેલ છે તે આવેથી એક ડબી તમોને પણ આપીશુ કીંમત તોલા ૨ ની ડબી ૧ ના રૂ. ૦–૪–૦ પો. ખ જુદુ

જે. પી. દેશાઈ,

જુનાગઢ દીવાન ચોક.

ગીરનારી બાળાગોળી:

આ ગોળીઓ વિશ્વ વિખ્યાત થએલી અઢાર વર્ષથી બાળાર્થે ગાદીમાં મુકાએલી છે જે તદન ગીરનાર પહાડના વનસ્પતીમાંથી બને છે તે યોગીની પ્રસાદી છે, બચ્ચાનુ ન છે, તે શક્તાનો રાજા છે. રોગનો શત્રુ છે ટુકામાં પવીત્ર ગંધાપધીઓનુ માખણ છે, અમૃત છે કીં ગોળી ૨૦૦ ની રૂ ૦–૮–૦ પો. ખ. જુદું

બાળાગોળી માટે સંખ્યાબંધ સર્ટીફીકેટોના નમુના

એક યુરોપીયન ગ્રહસ્થ લખે છે કે લાંબા વખતથી તમારી બાળાગોળીઓનો ઉપયોગ કરવો શરૂ કર્યો તે બચ્ચાને ઘણા ફાયદાકારક અને આરોગ્ય પમાડે છે આ ગોળીની જુદા જુદા પ્રકારે માગી પણ લાગત નથી મને એક ડઝન વી. પી. થી મોકલજો

ન. રે. [illegible] હૈદ્રાબાદ લાલવાળું લેન,
હેનરી સી. એમ. ટી.

ડાક્ટર મ[illegible] તારાબા લખે છે તમારી બાળાગોળીઓ શ્રી દવાખાનામાં અજમાવી અને નબળા બાળ દરદીઓમાં ઉપયોગ કરતાં ઘણી સારી અસર માલુમ પડી છે

મળવાનુ ઠેકાણું,

કુરજીવનદાસ ન્યાલચંદ ભટ્ટ—મુ. જુનાગઢ